

LOKALNE
BADANIA
SPOŁECZNE

WSPIERAMY LOKALNĄ POLSKĘ!

odkryj siłę
społeczności

cal.

Raport z badań ilościowych i jakościowych

Diagnoza wybranych problemów społecznych w Gminie Dopiewo

Stowarzyszenie CAL i Lokalne Badania Społeczne dla
Ośrodka Pomocy Społecznej w Dopiewie

OŚRODEK
PO **MOCY**
SPOŁECZNEJ
W DOPIEWIE

Spis treści:

1. Wprowadzenie i metodologia	3
2. Podsumowanie i wnioski.....	7
3. Analiza danych zastanych	18
4. Wyniki badania ilościowego uczniów	23
5. Wyniki badania ilościowego dorosłych mieszkańców gminy	38
6. Wyniki badania jakościowego	52

1. Wprowadzenie i metodologia

Stowarzyszenie Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL i firma Lokalne Badania Społeczne przeprowadziły badanie ilościowe i jakościowe na zlecenie Ośrodka Pomocy Społecznej w Dopiewie. Głównym celem wspomnianego przedsięwzięcia jest określenie skali występowania wybranych problemów społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki uzależnień i innych zachowań ryzykownych. Wyniki i rekomendacje z badania posłużą do planowania działań profilaktycznych oraz monitorowania skali problemów uzależnień w środowisku lokalnym, m.in. poprzez ocenę aktualnego stanu problemów alkoholowych na różnych płaszczyznach (np. picie młodzieży, leczenie uzależnienia od alkoholu, przeciwdziałanie przemocy, profilaktyka szkolna i środowiskowa, zmiany na rynku napojów alkoholowych, marketing alkoholowy).

Raport końcowy został przygotowywany w formie kilkuetapowego procesu partycypacyjnego, w oparciu o materiał źródłowy, zebrany podczas: analizy danych zastanych (desk research), badań ilościowych (CAWI) z uczniami i uczennicami oraz dorosłymi mieszkańcami gminy, a także badań jakościowych (IDI i FGI z lokalnymi ekspertami, warsztat rekomendacyjny).

Prace zostały zrealizowane w formie **cyklu badawczego**, polegającego na zastosowaniu **różnych, wzajemnie komplementarnych metod i technik badawczych** (ilościowych i jakościowych), zgodnie z zasadą **triangulacji metodologicznej**. Takie podejście pozwoliło na uzyskanie możliwie pełnej wiedzy i, w konsekwencji, przyczyniło się do sformułowania trafnych wniosków i rekomendacji. **Techniki ilościowe** pozwoliły na uzyskanie „twardych” danych opisujących sytuację społeczną gminy za pomocą liczb, procentów i wskaźników. Z kolei **badania jakościowe**, które uwzględniają perspektywę lokalnych profesjonalistów, zostały przeprowadzone przy użyciu „miękkich”, „rozumiejących” metod. Uzyskany obraz jest wielowątkowy, wielopłaszczyznowy, a także – ze względu na możliwość zestawienia i porównania opinii różnych grup respondentów – wieloperspektywiczny („zasada WWW”).

Ilustracja 1. Podejście badawcze oparte na zasadzie trzech „W”

Ilustracja 2. Uproszczony schemat procesu badawczego

Zrealizowany cykl badawczy składał się z następujących elementów:

- Analiza danych zastanych (desk research),
- badanie ilościowe,
- badanie jakościowe,
- warsztat rekomendacyjny.

Analiza danych zastanych (desk research)

Analiza danych zastanych (desk research) jest metodą, która została zastosowana w początkowej fazie badania i posłużyła m.in. integracji oraz syntezie dostępnych informacji, związanych z przedmiotem badań. W tym celu skorzystano z dostępnych źródeł informacji: danych statystycznych, dokumentów strategicznych i programowych, raportów, analiz i innych podobnych opracowań. Tę część Analizy Danych Zastanych należy potraktować jako etap przygotowawczy, który dostarczył tzw. tła badawczego, przyczyniając się do skonstruowania optymalnych narzędzi badawczych.

Badanie ilościowe uczniów

Pomiar został zrealizowany z wykorzystaniem techniki CAWI (Komputerowo Wspomagany Wywiad Internetowy)¹ na próbie N=498 uczniów klas V-VIII trzech miejscowych szkół podstawowych. Celem tej części badania było pozyskanie opinii na temat klimatu szkoły, poczucia bezpieczeństwa, a także skali różnych problemów występujących w szkołach (w tym m.in. problemu uzależnień).

Przeprowadzone zostały stosowne procedury statystyczne, przy czym tego rodzaju dane standardowo analizowane są na 95-procentowym poziomie istotności (w uproszczeniu – jest to miara wiarygodności rezultatu, a więc prawdopodobieństwo, z którym można

¹ Elektroniczna wersja kwestionariusza została umieszczona na serwerze (platformie) wykonawcy i była dostępna w formie linku. Zaproszenie do udziału w badaniu zostało udostępnione na stronie internetowej miasta oraz w oficjalnych mediach społecznościowych.

stwierdzić, czy uzyskane wyniki, w tym zaobserwowane związki lub różnice, są rezultatem oddziaływania czynników przypadkowych).

Badanie ilościowe dorosłych mieszkańców gminy

W analogiczny sposób pozyskane zostały opinie dorosłych mieszkańców gminy Dopiewo. Pomiar został zrealizowany z wykorzystaniem techniki CAWI (Komputerowo Wspomagany Wywiad Internetowy) na próbie N=600 respondentów. Po zakończeniu realizacji pomiaru została przeprowadzona statystyczna procedura, zwana ważeniem danych, polegająca na dostosowaniu (wyrównaniu) struktury zrealizowanej próby (rozkładu podstawowych zmiennych społeczno-demograficznych, jak płeć i wiek) do parametrów badanej populacji (mieszkańców gminy Dopiewo). Uzyskane rezultaty były analizowane m.in. ze względu na takie zmienne, jak np. okres zamieszkiwania w gminie, podejmowanie społecznej aktywności, czy ocena jakości życia, a także płeć, wiek, wykształcenie, czy sytuacja zawodowa.

Badanie jakościowe

Osobnym modułem była seria 5 Indywidualnych Wywiadów Pogłębionych (IDI) z przedstawicielami władz lokalnych, instytucji publicznych i organizacji pozarządowych, jak również 1 Zogniskowany Wywiad Grupowy (FGI) z lokalnymi specjalistami pracującymi z młodzieżą (w tym zwłaszcza psychologami lub pedagogami szkolnymi). Badanie jakościowe posłużyło pogłębieniu informacji z pomiarów ilościowych, ale również analizie lokalnych problemów z perspektywy lokalnych ekspertów. Spotkania zostały przeprowadzone według opracowanego wcześniej scenariusza, czasami zawierającego także dosłowną treść pytań, a ich przebieg został zarejestrowany (dźwięk).

Dodatkowo przeprowadzony został warsztat rekomendacyjny, podczas których omówiono wstępne wyniki badania i przeprowadzono dyskusję nad ich interpretacją oraz rekomendacjami.

Tabela 3. Schemat procesu badawczego

Procedura badawcza	Sposób realizacji
Analiza danych zastanych (desk research)	Analiza dostępnych danych statystycznych oraz dokumentów strategicznych i programowych, raportów, analiz i opracowań...
Komputerowo Wspomagany Wywiad Internetowy (CAWI) na próbie uczniów	N=498
Komputerowo Wspomagany Wywiad Internetowy (CAWI) na próbie mieszkańców	N=600
Indywidualne Wywiady Pogłębione (IDI)	5 IDI (lokalni eksperci niepracujący w szkołach)
Zogniskowany Wywiad Grupowy (FGI)	N=1 (psycholodzy i pedagodzy szkolni)
Warsztat rekomendacyjny	N=1

2. Streszczenie

W populacji mieszkańców gminy Dopiewo minimalnie przeważają kobiety, których udział wynosi prawie 51 proc. Wyraźnie widać, że liczba mieszkańców systematycznie się zwiększa. Powyższe zjawisko jest zgodne z trendem dla okolicznych jednostek samorządu terytorialnego (jest to szczególnie widoczne w gminach: Komorniki i Tarnowo Podgórne), powiatu poznańskiego oraz regionu (z wyjątkiem roku 2021, kiedy odnotowano spadek liczby ludności), natomiast na poziomie ogólnokrajowym tendencja jest odwrotna. Warto zaznaczyć, że gmina Dopiewo bezpośrednio sąsiaduje z Poznaniem i przyciąga dużą liczbę nowych mieszkańców, przede wszystkim ze względu na relatywnie niskie ceny działek i nieruchomości.

Oprócz wzrostu liczebności populacji istotnym zagadnieniem jest struktura ludności ze względu na wiek. Według danych na koniec 2021 roku prawie 28 proc. mieszkańców gminy stanowiły osoby w wieku przedprodukcyjnym (jest to relatywnie wysoki rezultat na tle sąsiednich JST, powiatu, regionu i kraju), 60 proc. – osoby w wieku produkcyjnym,

natomiast 12 proc. – osoby w wieku poprodukcyjnym (relatywnie niski rezultat). Ponadto widać, że proporcje między poszczególnymi grupami wieku w populacji gminy w kolejnych latach pozostają na zbliżonym poziomie, co oznacza, że ogólne trendy demograficzne (starzenie się społeczeństwa) w gminie Dopiewo są równoważone napływem nowych mieszkańców, głównie rodzin z dziećmi).

Gmina Dopiewo jest miejscem o rosnącej liczbie nowych mieszkańców. Ze względu na bliskość Poznania i dogodne połączenia komunikacyjne ze stolicą regionu, a także relatywnie niskie ceny nieruchomości osiedlają się tutaj przede wszystkim rodziny z dziećmi. Konsekwencją tego stanu rzeczy jest rosnąca presja oświatowa, co przekłada się m.in. na dostępność usług edukacyjnych, a także obciążenie dostępnej infrastruktury (mimo sukcesywnie podejmowanych wysiłków inwestycyjnych).

W ubiegłych latach uczniowie miejscowych szkół uzyskiwali pozytywne wyniki w nauce. Odzwierciedlają to m.in. wyniki egzaminu ósmoklasisty z roku 2021 – w większości przypadków miejscowe szkoły mieszczą się w przedziałach 5-7 w 9-stopniowej skali staninowej, stosowanej w pomiarze dydaktycznym.

Gmina Dopiewo jest obszarem dynamicznego rozwoju gospodarczego. Funkcjonuje tutaj ponad 5,6 tys. podmiotów gospodarki narodowej, z czego 82 proc. stanowią osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Warto zwrócić uwagę również na niskie wskaźniki bezrobocia oraz relatywnie niski udział klientów pomocy społecznej w populacji. Jak wynika ze „Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych”, alkoholizm lub narkomania nie należą do najczęściej występujących powodów przyznania pomocy społecznej.

Badanie dorosłych mieszkańców:

91 proc. wiąże przyszłość z gminą Dopiewo, 89 proc. podejmowało różne formy aktywności społecznej, 46 proc. deklaruje wysokie poczucie sprawczości, zaś 23 proc. wyraża wysoki poziom zaufania w relacjach z innymi. 54 proc. wyraża neutralną lub ambiwalentną ocenę jakości życia w gminie, 36 proc. formułuje ocenę pozytywną,

natomiast co 10. respondent negatywnie postrzega poziom życia społeczności lokalnej. Średnia ocena w skali 1-5 wynosi 3,25.

Jako najbardziej dotkliwy problem społeczny gminy postrzegany jest niski poziom aktywności społecznej (56 proc.). Powyższe przekonanie w największym stopniu podzielają osoby, które wiążą przyszłość z obecnie zamieszkiwaną gminą, a także deklarujące wysoki poziom poczucia bezpieczeństwa. 33 proc. badanych wskazuje przestępczość pospolitą (np. kradzieże), zaś na kolejnych miejscach wymieniano problemy wychowawcze z młodzieżą (30 proc.), chuligaństwo, wandalizm i przemoc na ulicach (20 proc.), problemy zdrowotne (16 proc.), starzenie się społeczeństwa (16 proc.), alkoholizm (13 proc.), rozpad więzi rodzinnych (12 proc.) i bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (11 proc.).

28 proc. badanych zauważa rejony szczególnej koncentracji problemów społecznych w gminie Dopiewo. Najczęściej są to mieszkańcy Konarzewa, osoby o wysokim poczuciu sprawczości na bieg spraw lokalnych, ankietowani, którzy podejmowali działania społeczne, respondenci w wieku 40-49 lat, a także osoby zatrudnione w miejscowych instytucjach publicznych.

Respondenci wskazywali konkretne miejsca, które – w ich ocenie – są szczególnie narażone na występowanie negatywnych zjawisk społecznych. Tego rodzaju informacje zostały zebrane w pytaniu otwartym, zatem uzyskano odpowiedzi na różnym poziomie szczegółowości, co wynika ze specyfiki narzędzia. W tym kontekście najczęściej wymieniano:

- Dąbrówkę – 6 proc.,
- Dopiewo – 5 proc.,
- Skórzewo – 5 proc.,
- rejony starej zabudowy (centra miejscowości, niektóre osiedla, obszary popegeerowskie) – 3 proc.,
- okolice dworców kolejowych – 3 proc.,
- okolice sklepów – 3 proc.,
- parki i tereny zielone – 2 proc.,

- Pałędzie – 2 proc.,
- okolice stawu w Dopiewie – 2 proc.

Mieszkańcy gminy wskazują następujące kierunki działań społecznych, jakie – w ich ocenie – powinny zostać podjęte w kolejnych latach. 65 proc. oczekuje rozbudowania oferty spędzania czasu wolnego dla młodzieży, 37 proc. wymienia działania integracyjne (np. na rzecz budowania relacji „starych” i „nowych” mieszkańców gminy), 29 proc. - działania na rzecz poziomu partycypacji i aktywności społecznej mieszkańców, 27 proc. - działania na rzecz rodzin z dziećmi, 23 proc. – integrację międzypokoleniową. Warto zaznaczyć, że działania zmierzające do zniwelowania „tradycyjnie” rozumianych problemów społecznych zajmują niższą pozycję w powyższym rankingu – 13 proc. wymienia profilaktykę uzależnień, natomiast 12 proc. – przeciwdziałanie przemocy w rodzinie.

Badanie lokalnych ekspertów:

W ramach projektu przeprowadzono również wywiady z lokalnymi profesjonalistami pracującymi z młodzieżą. Eksperti potwierdzają, że uzależnienia nie należą do dominujących problemów społecznych w gminie. W kontekście sytuacji młodzieży najczęściej zwracano uwagę na dynamikę zmian hierarchii obserwowanych zjawisk społecznych, w tym występowanie nowych problemów, co jest rezultatem zmian cywilizacyjnych, ale również może wynikać z oddziaływania czynników losowych (np. pandemii COVID-19 czy wojny w Ukrainie). Jako nowe, wcześniej niewystępujące w dużej skali zjawiska społeczne wskazywano m.in.:

- problemy psychiczne dzieci i młodzieży: stany depresyjne, stany obniżonego napięcia, samookaleczenia,
- wzrost liczby dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (potrzeba nauczycieli wspomagających),
- uzależnienia behawioralne, np. od internetu, komputera, mediów, mediów społecznościowych,

- trudności z komunikowaniem się, budowaniem relacji, brak kompetencji społecznych młodych ludzi,
- problemy z koncentracją, uczeniem się,
- kryzysy związane z tożsamością płciową,
- integrację uczniów z Ukrainy.

W tym kontekście respondenci formułują refleksję, że obecny system wsparcia nie przystaje do współczesnych wyzwań (np. przestarzałe programy edukacyjne, skupione na „tradycyjnie” rozumianych problemach społecznych). Ważnym aspektem jest konieczność zbudowania systemu wsparcia lokalnych profesjonalistów, a także wzmocnienia współpracy międzyinstytucjonalnej i międzysektorowej.

Gmina Dopiewo jest „sypialnią” Poznania, miejscem osiedlania się nowych mieszkańców, w tym rodzin z dziećmi. Do ważnych zjawisk, które można zaliczyć do elementów lokalnej specyfiki, badani eksperci zaliczają:

- wyzwania związane z integracją „starych” i „nowych” mieszkańców gminy (z uwzględnieniem różnych rejonów gminy, w tym obszarów starej zabudowy i nowych osiedli,
- typowe problemy młodych rodzin z klasy średniej: dojazdy do pracy, brak czasu, „zaganianie”,
- trudności w budowaniu relacji rodziców z dziećmi,
- problemy we współpracy szkół z rodzinami (rodzicami uczniów),
- przeciążenie dzieci obowiązkami, brak czasu związany z dużą liczbą zajęć, przemęczenie, nadmierne oczekiwania rodziców,
- „niezaopiekowanie” młodych ludzi: włóczenie się bez celu, wandalizm, zachowania ryzykowne (np. w parkach, na przystankach autobusowych, w okolicach dworców PKP),
- kryzys związków i rozpad rodzin,
- brak szkoły średniej na terenie gminy,

- brak oferty spędzania czasu wolnego dla starszej (nastoletniej młodzieży), np. miejsc spotkań, atrakcyjnych zajęć.

Badanie dzieci i młodzieży:

- 59 proc. badanych uczniów czuje się bezpiecznie w swojej szkole, zaś negatywną ocenę wyraża 9 proc. młodych ludzi. Średnia ocena w skali 1-5 wynosi 3,68.
- Ankietowani uczniowie dostrzegają następujące zachowania w swoim otoczeniu:
 - używanie wulgaryzmów – 90 proc.,
 - przemoc rówieśniczą – 57 proc.,
 - wagarowanie – 40 proc.,
 - palenie papierosów – 34 proc.,
 - picie alkoholu – 17 proc.,
 - używanie „dopalaczy” – 6 proc.,
 - używanie narkotyków – 5 proc.
- 24 proc. uczniów przynajmniej raz w życiu używało alkoholu. Najczęściej było to piwo (18 proc.), zaś nieco rzadziej - wino (10 proc.) i wódka – 7 proc.
- 12 proc. deklaruje używanie narkotyków. 10 proc. – używanie e-papierosów, natomiast 5 proc. – palenie papierosów.
- 13 proc. ankietowanych sądzi, że zdobycie narkotyków w gminie Dopiewo byłoby dla nich łatwe (6 proc. – bardzo łatwe). Przeciwną opinię formułuje 7 na 10 badanych uczniów.
- W ocenie respondentów osoby uzależnione od narkotyków należy przede wszystkim leczyć (79 proc.) oraz otoczyć opieką (55 proc.).
- Ankietowani uważają narkomanów za osoby chore (54 proc.), nieszczęśliwe (51 proc.), którym nie powiodło się w życiu (48 proc.).

3. Podsumowanie i wnioski

- Wszelkie badania zachowań niepożądanych (np. uzależnień lub przemocy w rodzinie) mają pewne ograniczenia poznawcze. Przede wszystkim analizy te są oparte na deklaracjach, a niektóre pytania mogą być postrzegane jako drażliwe przez część respondentów, więc, jak można przypuszczać, nie wszystkie odpowiedzi są do końca szczerze i – co za tym idzie – zgodne ze stanem rzeczywistym. Inaczej rzecz ujmując, w badaniach ankietowych część respondentów kieruje się specyficznie rozumianą poprawnością, a raczej własną wizją wzorca dobrego człowieka i obywatela, do których dostosowuje formułowane komunikaty. Z powyższych powodów można przyjąć założenie, że **faktyczny zasięg analizowanych w tym opracowaniu zjawisk niepożądanych prawdopodobnie może być nieco większy niż wynikałoby to z prezentowanych danych statystycznych.**
- **Usprawnienia oraz wzmocnienia wymaga współpraca międzyinstytucjonalna w gminie Dopiewo**, co jest koniecznym warunkiem dalszego rozwoju społecznego. Podczas wywiadów dało się wyczuć, że dotychczasowa kooperacja była poprawna, jednak istnieją poważne rezerwy rozwojowe w tym obszarze. W tym kontekście należy zaznaczyć, że skuteczne rozwiązywanie problemów społecznych wymaga pracy na zaufaniu i relacjach międzyludzkich, słowem – dobrej współpracy międzyinstytucjonalnej. Warto dodać, że chodzi tu m.in. o relacje placówek oświatowych z organem prowadzącym, ale również współpracę z organizacjami pozarządowymi czy właściwą terytorialnie poradnią psychologiczno-pedagogiczną. Skuteczne działania wymagają zbudowania współpracy w szerszym kontekście, włączając w nią różnych aktorów i środowiska.
- Na podstawie licznych analiz LBS można stwierdzić, że kluczową rolę w realizacji procesów wychowawczych odgrywają „liniowi” specjaliści pracujący z młodzieżą, którzy, zdaniem przedstawicieli grup docelowych, powinni posiadać takie cechy, jak np. dobry kontakt z młodzieżą, sympatia i zrozumienie młodych ludzi, znajomość ich zainteresowań, umiejętność słuchania i rozmowy na interesujące ich tematy,

otwartość, komunikatywność, zainteresowanie sprawami uczniów, budowanie partnerskich relacji, liczenie się z opinią uczniów, szczerowość, wiarygodność, autentyczność, wzbudzanie zaufania i nieskładanie trudnych do spełnienia obietnic, poczucie humoru, umiejętność wyznaczania granic, znalezienie właściwych proporcji w relacjach z młodymi ludźmi, utrzymywanie odpowiedniego dystansu, sprawiedliwość i obiektywizm w ocenie, profesjonalizm i kompetencje zawodowe, kreatywność, charyzma, zaangażowanie i pasja. W związku z tym warto rozważyć **wzbogacenie oferty szkoleniowej dla miejscowych nauczycieli, pedagogów i innych lokalnych profesjonalistów (w tym w obszarze diagnozowania i przeciwdziałania uzależnieniom), ale również z zakresu wiedzy prawnej, tzw. „kompetencji miękkich” oraz budowania relacji z młodzieżą.**

- Zrealizowane badania potwierdzają, że **ważną cezurą w życiu młodych ludzi jest wiek lat 12.** Z pewnością jest to graniczny moment zmiany oczekiwań i potrzeb, związany z wejściem w okres dojrzewania. O ile wśród młodszych dzieci najważniejsze są relacje rodzinne, o tyle dla nieco starszych uczniów podstawowym punktem odniesienia stają się grupy rówieśnicze. Jak pokazują uzyskane wyniki, w zależności od wieku zmieniają się np. odczucia związane ze szkołą czy szeroko rozumiane preferencje badanych. Dość powszechnie przyjmuje się, że wiek 13-16 jest szczególnie trudnym okresem rozwojowym, podczas którego młodzi ludzie poszukują własnej tożsamości i eksperymentują, nierzadko podejmując zachowania niepożądane. Dla części z nich atrybutem dorosłości, do której aspirują, może stać się sięgnięcie po substancje psychoaktywne lub inne zachowania niepożądane. Zdarza się, że ich podejmowanie decyduje o statusie społecznym i wyznacza pozycję w grupie rówieśniczej. Jednocześnie młodzi ludzie nie mają wystarczającej świadomości występujących zagrożeń, ani negatywnych konsekwencji swoich poczynań (np. krzywdzenie innych, uzależnienia, konflikty z prawem). **Podczas planowania i realizacji zadań profilaktyczno-naprawczych z pewnością warto poświęcić szczególną uwagę uczniom należącym do wspomnianej grupy wiekowej.**

- Wyraźnie widać, że podejmowanie różnych rodzajów zachowań niepożądanych wzajemnie współwystępuje, zatem można mówić o ich kumulacji w odniesieniu do konkretnych grup lub jednostek. Z pewnością przyczynia się to do pogłębienia wspomnianych problemów i utrudnia ich skuteczne rozwiązywanie. Może to dotyczyć nie tylko używania substancji psychoaktywnych, ale również agresji rówieśniczej czy wagarowania. Jak pokazują inne dostępne badania, podejmowanie tych nieakceptowanych społecznie zachowań wiąże się z negatywnymi wynikami w nauce i sprawianiem trudności wychowawczych. Z pewnością jest to uzależnione od indywidualnej sytuacji danej jednostki, zatem w wielu przypadkach trudno precyzyjnie zdiagnozować, co jest przyczyną, co skutkiem, a co towarzyszącą okolicznością. Procesy te są na tyle złożone, że można wyodrębnić bardzo wiele wpływających na nie czynników (np. rodzina, środowisko, grupa rówieśnicza...). Niewątpliwie rolą szkoły jest identyfikacja tych problemów i podjęcie odpowiednich środków zaradczych, do czego narzędzi dostarcza m.in. niniejszy projekt badawczy. **Szczególną uwagę należy poświęcić młodym ludziom ze środowisk zagrożonych społecznym wykluczeniem (np. rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi), często pozbawionych odpowiednich wzorców, kapitału kulturowego i wsparcia.**
- W odniesieniu do **działań z zakresu profilaktyki uzależnień i zagospodarowania czasu wolnego** można sformułować kilka następujących refleksji:
 - ✓ Pożądane jest profilowanie działań poprzez dostosowanie ich do specyficznych potrzeb różnych segmentów, czy grup młodzieży, wyodrębnionych ze względu na płeć, wiek czy podzielane zainteresowania, słowem, tworzenie jak najbardziej rozbudowanej i wielowymiarowej oferty spędzania czasu wolnego,
 - ✓ Skuteczności tych działań sprzyjać może również możliwie szeroka partycypacja społeczna, a więc włączenie młodzieży w proces diagnozowania potrzeb, określania priorytetów i planowania, jak również współrealizacji zadań profilaktycznych i naprawczych,

- ✓ Ze względu na dynamikę zmian oczekiwań i potrzeb młodych ludzi pożądane jest cykliczne prowadzenie cyklicznych konsultacji lub badań społecznych, aby móc dostosować sposób realizacji projektowanych działań do realnych, udokumentowanych i aktualnych preferencji grup docelowych. Dodatkowo tego rodzaju przedsięwzięcia powinny być poddawane obowiązkowej, profesjonalnej ewaluacji,
- ✓ W świetle wielu innych projektów badawczych zrealizowanych przez firmę LBS atrakcyjne dla młodych ludzi zajęcia powinny mieć m.in. następujące cechy: interaktywność, angażowanie odbiorców, partycypacyjna forma, z elementami warsztatu, dobry kontakt prowadzących z odbiorcami, wymiana myśli, ciekawe ujęcie tematu, partnerskie traktowanie młodych ludzi, ukazywanie prezentowanych problemów z różnych perspektyw, wymiana argumentów, możliwość wyrażenia własnej opinii, raczej zaproszenie do dyskusji niż dostarczanie gotowych odpowiedzi i rozwiązań, interesujący temat, dostosowany do zainteresowań młodych ludzi, użyteczność, odpowiedni czas trwania, kilku- lub kilkunastoosobowe grupy uczestników, dostosowane do wieku i możliwości percepcji młodych ludzi. W przypadku zajęć profilaktycznych niewskazane jest mówienie wprost o szkodliwości przemocy i agresji rówieśniczej, natomiast bardziej skuteczne wydaje się ukazywanie pewnych alternatyw i potencjalnych możliwości,
- ✓ Ponieważ nie wszyscy uczniowie, zwłaszcza starsi chętnie korzystają ze „zorganizowanych” form spędzania czasu wolnego, warto podjąć działania w duchu deinstytucjonalizacji usług społecznych, do czego najlepszym partnerem byłoby środowisko pozarządowe i sektor ekonomii społecznej (podmioty lokalne, ale również spoza gminy), zatem rekomendowane jest zwiększenie puli środków w ramach konkursów na wsparcie lub powierzenie zadań publicznych, jak również małych grantów na realizację podobnych przedsięwzięć.
- Zebrane informacje pokazują, jak istotne znaczenie dla młodych ludzi mają dobre relacje z rodziną, przede wszystkim najbliższą, ale również dalszą. To właśnie rodzina

znajduje się na szczycie hierarchii osób, do których młodzież zwraca się o pomoc w trudnych sytuacjach. Od prawidłowego funkcjonowania rodziny zależy m.in. ich rozwój intelektualny i emocjonalny, a – jak pokazują liczne badania ogólnopolskie – status ekonomiczny i styl życia rodziców wpływają na osiągnięcia edukacyjne i, w konsekwencji, szanse rozwojowe młodych ludzi. Co oczywiste, relacje rodzinne mogą być zarówno czynnikiem sukcesu życiowego, jak i czynnikiem defaworyzacji. W związku z tym **rekomendowane są ustawiczne działania na rzecz bliskiej współpracy szkoły z rodzicami, sprawnej komunikacji, aktywizacji i włączania ich w życie placówek edukacyjnych, a – wreszcie - stosowanie aktywnych form wsparcia, adresowanych nie tylko do uczniów, ale również ich rodzin.**

- Edukacja i wychowanie to niezmiernie skomplikowane procesy, które należy analizować w ujęciu systemowym. Oznacza to konieczność ich powiązania np. z działaniami z zakresu polityki społecznej, rynku pracy, kultury, rozrywki, sportu czy wzmocnienia kapitału społecznego i partycypacji w życiu publicznym. Z pewnością wszelkie plany i przedsięwzięcia o wymiarze strategicznym powinny być realizowane w dłuższej perspektywie czasowej, w sposób interdyscyplinarny oraz we współpracy z przedstawicielami różnych środowisk. Na poziomie lokalnym **rekomendowane jest budowanie możliwie szerokiej koalicji na rzecz rozwoju działań profilaktycznych i naprawczych, skierowanych do młodzieży.** Z pewnością takie partnerstwo powinno zostać oparte o szeroką partycypację i współpracę wielosektorową – z udziałem instytucji publicznych, organizacji pozarządowych, podmiotów ekonomii społecznej, przedsiębiorców, a także lokalnych mediów. Tego rodzaju włączająca strategia wydaje się być skutecznym narzędziem z punktu widzenia realizacji celu, jakim – z perspektywy pedagogiki społecznej, a zwłaszcza klasycznych teorii środowiska wychowawczego, reprezentowanych przez H. Radlińską i A. Kamińskiego - byłoby wspomaganie i przekształcanie świata młodych ludzi w kierunku „środowiska korzystnego wychowawczo” (Kawula S., 2001).
- Na ocenę szkoły największy wpływ wywierają czynniki związane z relacjami z innymi (rówieśnikami i dorosłymi). Wydaje się, że budowaniu tych relacji sprzyjałoby

przyjęcie – w miarę możliwości - **partycypacyjnego modelu funkcjonowania placówek edukacyjnych**. Chodzi tu np. o kreowanie publicznej debaty i konsultowanie przynajmniej niektórych decyzji, a więc budowanie poczucia sprawczości i wpływu na kwestie ważne dla życia szkolnego. Włączanie młodych ludzi do współdecydowania może odbywać się również poprzez rozwijanie różnych form samorządności, co sprzyja rozpowszechnieniu postaw obywatelskich i akceptacji wartości demokratycznych.

4. Analiza danych zastanych

Gmina Dopiewo jest położona w województwie wielkopolskim, w granicach powiatu poznańskiego (przy zachodniej granicy Poznania). Zajmuje obszar 108,1 km kw., a tworzy ją 23 miejscowości i osady, w tym 11 wsi sołeckich: Dąbrowa, Dąbrówka, Dopiewo, Dopiewiec, Gołuski, Konarzewo, Pałędzie, Skórzewo, Trzcielina, Więckowice, Zakrzewo. Gmina graniczy z Poznaniem oraz gminami: Buk, Komorniki, Stęszew i Tarnowo Podgórne.

Tabela 4. Stan ludności w gminie Dopiewo na tle sąsiednich JST, powiatu, województwa i kraju²

	2018	2019	2020	2021
POLSKA	38 411 148	38 382 576	38 088 564	37 907 704
WIELKOPOLSKIE	3 493 969	3 498 733	3 507 042	3 500 030
Powiat poznański	390 308	399 272	429 870	436 473
Buk	12 562	12 610	12 676	12 751
Dopiewo	26 759	28 138	32 542	33 821
Komorniki	29 378	30 620	35 263	35 993
Stęszew	15 032	15 126	15 349	15 439
Tarnowo Podgórne	27 069	28 070	31 002	31 817

W populacji mieszkańców gminy Dopiewo minimalnie przeważają kobiety, których udział wynosi prawie 51 proc. Wyraźnie widać, że liczba mieszkańców systematycznie się zwiększa. Powyższe zjawisko jest zgodne z trendem dla okolicznych jednostek samorządu terytorialnego (jest to szczególnie widoczne w gminach: Komorniki i Tarnowo Podgórne),

² Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

powiatu poznańskiego oraz regionu (z wyjątkiem roku 2021, kiedy odnotowano spadek liczby ludności), natomiast na poziomie ogólnokrajowym tendencja jest odwrotna. Warto zaznaczyć, że gmina Dopiewo bezpośrednio sąsiaduje z Poznaniem i przyciąga dużą liczbę nowych mieszkańców, przede wszystkim ze względu na relatywnie niskie ceny działek i nieruchomości. Z dużym prawdopodobieństwem wspomniane zjawisko utrzyma się w dłuższej perspektywie - według prognoz długoterminowych populacja powiatu poznańskiego w roku 2030 ma wynosić 456 420 osób, natomiast do roku 2050 liczba mieszkańców powiatu zwiększy się do 554 649 osób.

Oprócz wzrostu liczebności populacji istotnym zagadnieniem jest struktura ludności ze względu na wiek. Według danych na koniec 2021 roku prawie 28 proc. mieszkańców gminy stanowiły osoby w wieku przedprodukcyjnym (jest to relatywnie wysoki rezultat na tle sąsiednich JST, powiatu, regionu i kraju), 60 proc. – osoby w wieku produkcyjnym, natomiast 12 proc. – osoby w wieku poprodukcyjnym (relatywnie niski rezultat). Ponadto widać, że proporcje między poszczególnymi grupami wieku w populacji gminy w kolejnych latach pozostają na zbliżonym poziomie, co oznacza, że ogólne trendy demograficzne (starzenie się społeczeństwa) w gminie Dopiewo są równoważone napływem nowych mieszkańców, głównie rodzin z dziećmi). Dodajmy, że w skali ogólnopolskiej i regionalnej, a także w powiecie poznańskim obserwujemy systematyczny wzrost udziału seniorów w populacji. Według wszelkich dostępnych prognoz wspomniane trendy mają charakter trwały i będą kontynuowane w dłuższej perspektywie.

W poniższych tabelach zamieszczamy listę publicznych i niepublicznych placówek edukacyjnych w gminie Dopiewo, przygotowaną na podstawie Systemu Informacji Oświatowej Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Tabela 5. Zestawienie placówek edukacyjnych w gminie Dopiewo³

Lp.	rodzaj placówki	Nazwa	miejsowość	ulica	nr budynku	status	liczba uczniów
1	Przedszkole	DWUJĘZYCZNE PRYWATNE PRZEDSZKOLE „AKADEMIA PRZEDSZKOLAKA”	Skórzewo	ul. Słoneczna	44	niepubliczna	brak danych

³ Źródło: System Informacji Oświatowej, Centrum Informatyczne Edukacji MEN, Rejestr Szkół i Placówek Oświatowych, <https://rspo.men.gov.pl/>, data dostępu: 22.12.2022 r.

2	Przedszkole	NIEPUBLICZNE PRZEDSZKOLE SKRZATY „POLITECHNIKA PRZEDSZKOLAKA”	Skórzewo	ul. Ważki	1	niepubliczna	31
3	Przedszkole	PRYWATNE PRZEDSZKOLE „AKADEMIA PRZESZKOLAKA”	Skórzewo	ul. Słoneczna	44	niepubliczna	91
4	Przedszkole	PRZEDSZKOLE „LEŚNA CHATKA PUCHATKA”	Zakrzewo	ul. Zacisze	4	niepubliczna	70
5	Przedszkole	PRZEDSZKOLE CZARODZIEJSKI ZAMEK	Skórzewo	ul. Świerszcza	1	niepubliczna	34
6	Przedszkole	PRZEDSZKOLE HARMONIJKA	Skórzewo	ul. Kolejowa	30	niepubliczna	50
7	Przedszkole	PRZEDSZKOLE LEŚNE DUSZKI W ZAKRZEWIE	Zakrzewo	ul. Długa	57	publiczna	112
8	Przedszkole	PRZEDSZKOLE PUBLICZNE „MALI ODKRYWCY”	Dąbrówka	ul. Herbowa	6	publiczna	150
9	Przedszkole	PRZEDSZKOLE PUBLICZNE „ISKIERKI” W SKÓRZEWIE	Skórzewo	ul. Kolejowa	21	publiczna	198
10	Przedszkole	PRZEDSZKOLE PUBLICZNE „MĄDRA SOWA” W KONARZEWIE	Konarzewo	ul. Kościelna	37	publiczna	124
11	Przedszkole	PRZEDSZKOLE PUBLICZNE AKADEMIA ARCYMALCE	Dąbrowa	ul. Szafirowa	6	publiczna	125
12	Przedszkole	PRZEDSZKOLE PUBLICZNE BAJKOWA WYSPA	Pałędzie	ul. Malinowa	38	publiczna	215
13	Przedszkole	PRZEDSZKOLE PUBLICZNE DIAMENTOWA KRAINA	Skórzewo	ul. Grafitowa	4a	publiczna	145
14	Przedszkole	PRZEDSZKOLE PUBLICZNE KOLOROWA WYSPA W SKÓRZEWIE	Skórzewo	ul. Miła	9	publiczna	172
15	Przedszkole	PRZEDSZKOLE PUBLICZNE NR 1 LEŚNA POLANA W DOPIEWCU	Dopiewiec	ul. Ognik	1	publiczna	254
16	Przedszkole	PUBLICZNE PRZEDSZKOLE NR 1 W DĄBROWIE	Dąbrowa		1	publiczna	108
17	Przedszkole	ZESPÓŁ SZKOLNO-PRZEDSZKOLNY W WIĘCKOWICACH-PRZEDSZKOLE	Więckowice	ul. Gromadzka	7	publiczna	50
18	Przedszkole	ZESPÓŁ SZKOLNO-PRZEDSZKOLNY IM JANA BRZECHWY W DOPIEWIE-PRZEDSZKOLE JANKA WĘDROWNICZKA	Dopiewo	ul. Bukowska	13	publiczna	251
19	Szkoła podstawowa	SZKOŁA PODSTAWOWA	Dąbrówka	ul. Parkowa	1	niepubliczna	257
20	Szkoła podstawowa	SZKOŁA PODSTAWOWA IM. ASTRID LINDGREN W DĄBROWIE	Dąbrowa	ul. Szkolna	41	publiczna	412
21	Szkoła podstawowa	SZKOŁA PODSTAWOWA IM. HENRYKA SIENKIEWICZA W KONARZEWIE	Konarzewo	ul. Szkolna	16	publiczna	212
22	Szkoła podstawowa	SZKOŁA PODSTAWOWA IM. KAWALERÓW ORDERU UŚMIECHU W DĄBRÓWCE	Dąbrówka	ul. Malinowa	41	publiczna	1094
23	Szkoła podstawowa	SZKOŁA PODSTAWOWA IM. MARII KONOPNICKIEJ W DOPIEWCU	Dopiewiec	ul. Szkolna	7	publiczna	187
24	Szkoła podstawowa	SZKOŁA PODSTAWOWA NR 1 IM. FRYDERYKA CHOPINA	Skórzewo	ul. Poznańska	70	publiczna	671
25	Szkoła podstawowa	SZKOŁA PODSTAWOWA NR 2 IM. IGNACEGO JANA PADEREWSKIEGO W SKÓRZEWIE	Skórzewo	ul. Księdza Stanisława Kozierowskiego	1	publiczna	453
26	Szkoła podstawowa	ZESPÓŁ SZKOLNO-PRZEDSZKOLNY W WIĘCKOWICACH-SZKOŁA PODSTAWOWA	Więckowice	ul. Gromadzka	7	publiczna	110
27	Szkoła podstawowa	ZESPÓŁ SZKOLNO-PRZEDSZKOLNY IM. JANA BRZECHWY W DOPIEWIE- SZKOŁA PODSTAWOWA	Dopiewo	ul. Bukowska	13	publiczna	551

Ponadto w gminie Dopiewo funkcjonują następujące żłobki:

- „Żłobek Żyrafy”, ul. Lipowa 1, Dąbrówka,
- Żłobek „BABY-HOUSE ŻŁOBEK” MONIKA MICHALAK, ul. Leśna 35, Dopiewiec,
- „Żłobek Żyrafy Bis”, ul. Ognik 1, Dopiewiec,
- Żłobek „BAJKA”, ul. Kościelna 2, Konarzewo,
- Pierwszy Niepubliczny Żłobek „Leśna Chatka Puchatka” Danuta Strzesak, ul. Zacisze 22, Zakrzewo,
- Żłobek „Twórcze Smyki”, ul. Spółdzielcza 15, Skórzewo,
- Żłobek „Akademia ArcyMalce”, ul. Szafirowa 1A, Dąbrowa,
- Klub Malucha „Skrzaty”, ul. Ważki 1, Skórzewo,
- Żłobek „Harmonijka”, ul. Kolejowa 8, Skórzewo,
- Żłobek - Klub Malucha „BABY-HOUSE”, ul. Gajowa 66, Zakrzewo,
- Klub Malucha Goździkowo.com, ul. Pałacowa 12B lok. 2, Dąbrówka⁴.

Jak już wspomnieliśmy, gmina Dopiewo jest miejscem o rosnącej liczbie nowych mieszkańców. Ze względu na bliskość Poznania i dogodne połączenia komunikacyjne ze stolicą regionu, a także relatywnie niskie ceny nieruchomości osiedlają się tutaj przede wszystkim rodziny z dziećmi. Konsekwencją tego stanu rzeczy jest rosnąca presja oświatowa, co przekłada się m.in. na dostępność usług edukacyjnych, a także obciążenie dostępnej infrastruktury (mimo sukcesywnie podejmowanych wysiłków inwestycyjnych). Przede wszystkim warto zauważyć, że oświata i wychowanie stanowi największą pozycję w wydatkach budżetu miasta – w roku 2021 było to ok. 35 proc⁵.

Istotnym problemem gminy jest luka w finansowaniu zadań oświatowych, rozumiana jako różnica między wydatkami bieżącymi na oświatę a wysokością subwencji oświatowej. „W ostatnich latach zauważalny jest znaczny wzrost wydatków na oświatę, któremu nie towarzyszy wystarczający wzrost dochodów z tytułu subwencji oświatowej. Tym

⁴ Źródło: <https://empatia.mpips.gov.pl/web/piu/mapa-zlobkow-i-klubow-dzieciwych>, data dostępu: 23.12.2022 r.

⁵ Raport o stanie gminy Dopiewo za 2021 rok

samym wzrost dochodów podatkowych, w części, zamiast przeznaczać na inwestycje, Gmina musi przeznaczać na finansowanie oświaty...”⁶.

W ubiegłych latach uczniowie miejscowych szkół uzyskiwali pozytywne wyniki w nauce. Odzwierciedlają to m.in. wyniki egzaminu ósmoklasisty z roku 2021 – w większości przypadków miejscowe szkoły mieszczą się w przedziałach 5-7 w 9-stopniowej skali staninowej, stosowanej w pomiarze dydaktycznym, pokazującej, jaką pozycję zajmuje wynik osiągnięty przez danego ucznia lub placówkę na tle rezultatów osiągniętych przez badaną populację. Średnie wyniki procentowe są wyższe od danych dla powiatu poznańskiego oraz województwa wielkopolskiego i kraju (z wyjątkiem języka niemieckiego). Uczniowie z gminy Dopiewo uzyskali średni wynik egzaminu z jęz. polskiego na poziomie 62 proc. (w powiecie – 60 proc., w województwie – 58 proc.), z matematyki – 54 proc. (w powiecie – 50 proc., w województwie – 45 proc.), natomiast z jęz. angielskiego – 76 proc. (w powiecie – 72 proc., w województwie – 63 proc.). Wyjątkiem są wyniki egzaminów z jęz. niemieckiego – uczniowie z gminy uzyskali rezultat na poziomie 46 proc., w powiecie analogiczny rezultat wynosił 56 proc., natomiast w regionie – 44 proc.⁷.

Gmina Dopiewo jest obszarem dynamicznego rozwoju gospodarczego. Funkcjonuje tutaj ponad 5,6 tys. podmiotów gospodarki narodowej, z czego 82 proc. stanowią osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Warto zwrócić uwagę również na niskie wskaźniki bezrobocia oraz relatywnie niski udział klientów pomocy społecznej w populacji.

Jak wynika ze „Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych”, alkoholizm lub narkomania nie należą do najczęściej występujących powodów przyznania pomocy społecznej. Gmina posiada dokumenty programowe w obszarze uzależnień: „Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych” oraz „Gminny Program Przeciwdziałania Narkomanii w Gminie Dopiewo”. Do najważniejszych kierunków działań można zaliczyć:

- programy profilaktyczne (upowszechnianie wiedzy, zmiana postaw),

⁶ Raport o stanie gminy Dopiewo za 2021 rok

⁷ Raport o stanie gminy Dopiewo za 2021 rok

- terapię, rehabilitację, reintegrację osób uzależnionych i współuzależnionych,
- wsparcie rodzin dotkniętych problemem uzależnień i przemocy w rodzinie,
- współpracę międzyinstytucjonalną⁸.

W poprzednich latach realizowane były diagnozy lokalnych zagrożeń społecznych, które pokazywały, że liczba uczniów sięgających po substancje psychoaktywne rośnie wraz z wiekiem, najczęściej używaną substancją psychoaktywną był alkohol, natomiast rzadziej sięgano po papierosy i narkotyki. Wspomniane badania wskazywały również na niski poziom wiedzy na temat problematyki uzależnień w środowisku lokalnym⁹.

5. Wyniki badania ilościowego uczniów

Niniejszy rozdział zawiera wyniki badania ilościowego na próbie 498 uczniów klas V-VIII szkół, dla których organem prowadzącym jest Gmina Dopiewo. Do udziału w badaniu zaproszono wszystkich uczniów ww. szkół. Ostatecznie w badaniu wzięły udział dzieci i młodzież z 7 na 8 miejscowych placówek edukacyjnych. Procedurę pomiaru poprzedzono uzyskaniem zgody rodziców, co było koniecznym warunkiem udziału danego dziecka w badaniu.

Tabela 6. Struktura zrealizowanej próby

PŁEĆ	
kobieta, dziewczynka	49%
mężczyzna, chłopiec	51%
WIEK	
do 11 lat	21%
12-13 lat	63%
14-15 lat	16%
KLASA	
do piątej	26%
do szóstej	27%
do siódmej	17%
do ósmej	30%

⁸ Opracowanie własne na podstawie gminnych dokumentów strategicznych i programowych

⁹ Tamże

SZKOŁA	
Szkoła Podstawowa nr 1 im. Fryderyka Chopina w Skórzewie	37%
Szkoła Podstawowa im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Dąbrówce	21%
Szkoła Podstawowa nr 2 im. Ignacego Jana Paderewskiego w Skórzewie	19%
Zespół Szkolno-Przedszkolny im. Jana Brzechwy w Dopiewie (szkoła podstawowa)	19%
Zespół Szkolno-Przedszkolny im. Powstańców Wielkopolskich w Więckowicach	2%
Szkoła Podstawowa im. Marii Konopnickiej w Dopiewcu	1%
Szkoła Podstawowa im. Astrid Lindgren w Dąbrowie	1%
Szkoła Podstawowa im. Henryka Sienkiewicza w Konarzewie	0%

Poniżej prezentujemy zestawienie informacji dotyczących postrzeganego klimatu szkoły/klasy. Dane zostały zebrane w ramach bloku (serii) pytań skojarzeń ze szkołą, a także poczucia bezpieczeństwa oraz możliwości uzyskania pomocy w sytuacjach trudnych dla młodych ludzi.

Wykres 7. Gdy jest Ci źle, to do kogo najczęściej idziesz po pomoc?

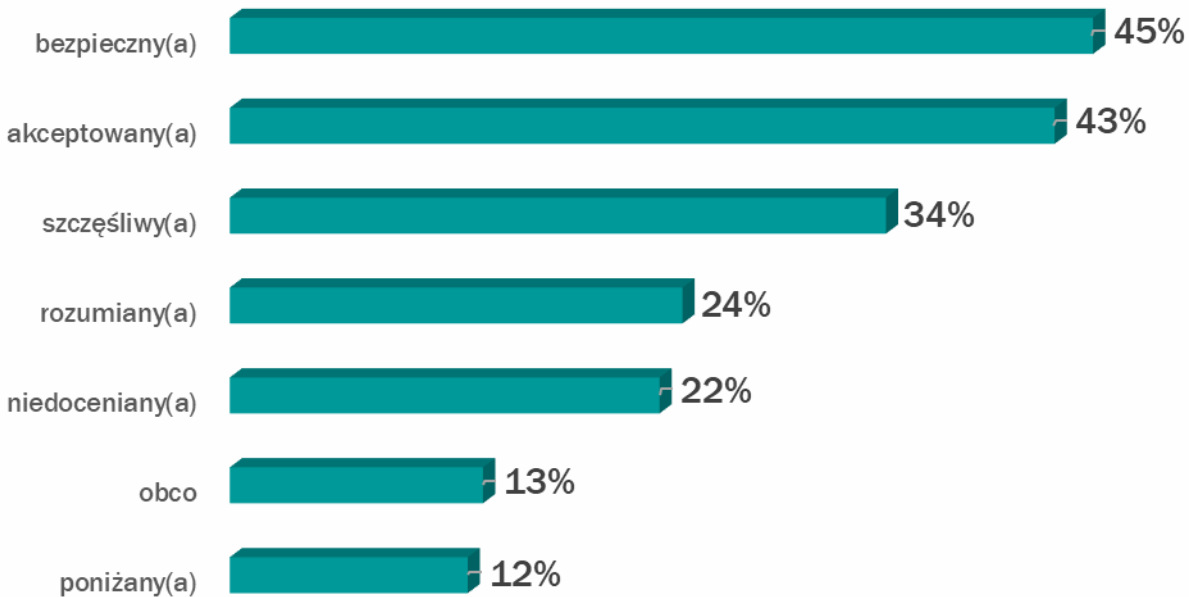

Na powyższym wykresie zamieszczony został rozkład odpowiedzi na pytanie o osoby, którym młodzi ludzie ufają na tyle, aby w razie potrzeby zwrócić się do nich o pomoc. Ankietowani uczniowie najczęściej darzą zaufaniem swoje matki, dalej – ojców, a następnie - przyjaciół, rodzeństwo i dziadków. Wyraźnie widać, jak istotną rolę w życiu badanych pełnią relacje rodzinne. 4 z 5 najczęściej wskazywanych zaufanych osób to członkowie najbliższej rodziny. Dodatkowo 7 proc. badanych uczniów deklaruje, że w razie potrzeby może zwrócić się o pomoc do członków dalszej rodziny. Warto zaznaczyć, że udział tego rodzaju przekonań zmniejsza się wraz ze wzrostem wieku respondentów. Rzadziej wymieniani są dorośli przedstawiciele środowiska szkolnego – wychowawcy oraz inni nauczyciele lub pedagodzy, a także rówieśnicy – koledzy i koleżanki oraz chłopak lub dziewczyna. Do zaufanych sporadycznie osób zaliczane są osoby duchowne oraz sąsiedzi.

Do samodzielnego radzenia sobie z problemami przyznają się głównie dziewczęta (40 proc.), uczniowie w wieku 14-15 lat (51 proc.), ósmoklasiści (47 proc.), palacze papierosów (63 proc.), osoby z doświadczeniem picia alkoholu (54 proc.) oraz używania narkotyków (56 proc.). Ankietowani, którzy deklarują, że nie mają do kogo zwrócić się o pomoc to najczęściej osoby, które czują się niebezpiecznie (17 proc.), niedoceniane (19 proc.) lub poniżane (23 proc.) w swojej szkole, osoby z doświadczeniem picia alkoholu (13 proc.) oraz używania narkotyków (16 proc.).

Powyższe różnice ze względu na zmienne metryczkowe (np. płeć lub wiek badanych) są istotne statystycznie na poziomie 95 proc. (jak już wspomnieliśmy, jest to prawdopodobieństwo, że nie są one rezultatem oddziaływania czynników przypadkowych). Analogiczną konwencję przyjęto w dalszej części raportu.

Wykres 8. Czy w Twojej szkole czujesz się...

Bezpiecznie w swojej szkole czują się przede wszystkim chłopcy (51 proc.), uczniowie w wieku 11 lat i młodszy (57 proc.), natomiast poczucie bezpieczeństwa znacząco zmniejsza się wśród młodzieży w wieku co najmniej 12 lat (41 proc.). Wyraźnie widać, że przekroczenie bariery wieku, która w przeszłości wiązała się ze zmianą szkoły z podstawowej na gimnazjalną jest istotną cezurą, wpływającą na sposób postrzegania środowiska szkolnego przez młodych ludzi. Wysoki poziom bezpieczeństwa współwystępuje z poczuciem bycia rozumianym (64 proc.), szczęśliwym (61 proc.) i akceptowanym (53 proc.). Poczucie akceptacji w środowisku szkolnym najczęściej towarzyszy piątoklasistom (55 proc.), zaś poczucie szczęścia w największym stopniu deklarują osoby w wieku lat 11 i młodsze (52 proc.) oraz uczniowie klas V (46 proc.).

Niedoceniani w swojej szkole czują się przede wszystkim siódmoklasiści (33 proc.), poczucie obcości istotnie częściej deklarują dziewczęta (19 proc.) niż chłopcy (7 proc.). Z kolei poniżani w większym stopniu czują się chłopcy (15 proc.) w porównaniu z dziewczętami (9 proc.).

Tabela 9. Postrzeganie klimatu szkoły/klasy

Pozytywne relacje w klasie i wsparcie kolegów	67%
Jasność komunikacji i konsekwencja nauczycieli w kwestii zasad	59%
Jasność szkolnych zasad	58%
Zaangażowanie pozalekcyjne uczniów w szkole	51%
Wsparcie, otwartość i życzliwość nauczycieli	40%
Orientacja na osiągnięcia	32%
Akceptacja szkolnych zasad	32%
Etykietowanie i dyskryminacja	31%
Poczucie sprawiedliwości	31%
Przemocowe zachowania nauczycieli	26%

Powyższe dane zostały uzyskane poprzez zbiorcze zestawienie odpowiedzi na szczegółowe pytania w ramach powyższych bloków. Respondentom zaprezentowano listę 23 stwierdzeń, zawierających różne przekonania, związane z postrzeganiem szkoły (ankietowani mogli zgodzić się lub nie zgodzić z ich treścią, wykorzystując do tego celu pięciostopniową skalę akceptacji). W tabeli zaprezentowane zostały konglomeraty odpowiedzi uzyskanych w ramach poszczególnych obszarów. Na etapie tworzenia tych syntetycznych wskaźników przyjęto założenie, że poszczególne stwierdzenia mają identyczne wagi.

Poniżej prezentujemy szczegółowe pytania, które posłużyły do skonstruowania wspomnianych wskaźników.

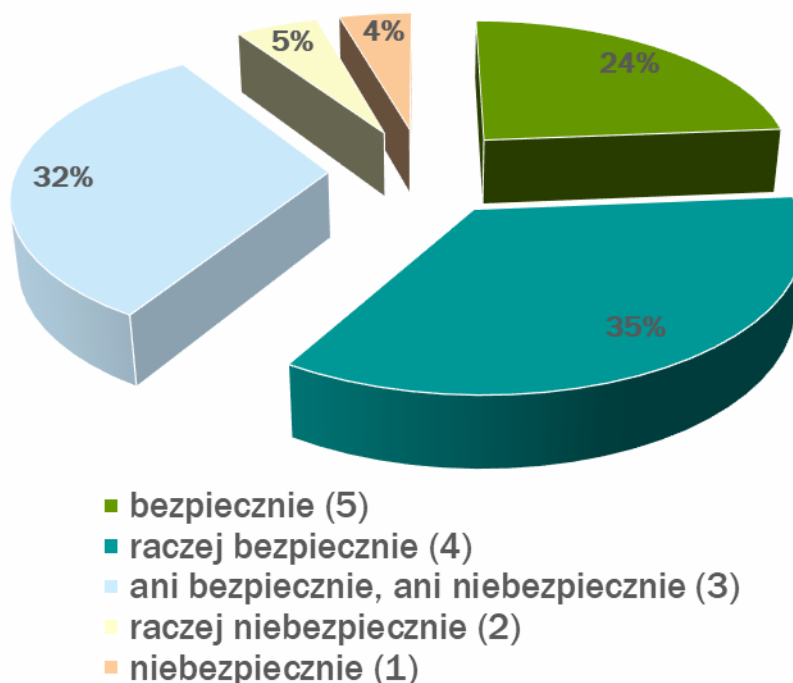
Tabela 10. Sposób konstrukcji wskaźników klimatu klasy/szkoły

1: Lubię moją klasę	POZYTYWNE RELACJE W KLASIE I WSPARCIE KOLEGÓW
2: W mojej klasie uczniowie lubią spędzać ze sobą czas	
3: Uczniowie mojej klasy, którzy są „inni” (odróżniają się od reszty) są wyśmiewani	ETYKIETOWANIE I DISKRYMINACJA
4: W mojej klasie uczniowie są często niemili, złośliwi wobec siebie	
5: Uczniowie mojej klasy dużo się uczą	ORIENTACJA NA OSIĄGNIĘCIA
6: Uczniowie mojej klasy zawsze odrabiają zadane lekcje	
7: Uczniom mojej klasy zależy na dobrych ocenach	
8: Nasi nauczyciele starają się, żeby nauka była dla uczniów przyjemnością	WSPARCIE, OTWARTOŚĆ I ŻYCZLIWOŚĆ NAUCZYCIELI
9: Nasi nauczyciele interesują się każdym uczniem	
10: Nasi nauczyciele zawsze znajdują czas, jeśli jakiś uczeń chce z nimi porozmawiać	

11: Zdarza się, że nasi nauczyciele używają wobec uczniów obraźliwych słów	PRZEMOCOWE ZACHOWANIA NAUCZYCIELI
12: Zdarza się, że nasi nauczyciele wyśmiewają, ośmieszają kogoś z klasy przy innych uczniach	
13: Zdarza się, że za takie samo zachowanie jeden uczeń dostanie karę, a inny nie	POCZUCIE SPRAWIEDLIWOŚCI
14: W mojej szkole za taką samą pracę jedni uczniowie dostają lepsze oceny, a inni gorsze	
15: Nasi nauczyciele jasno informują, jakie są zasady zachowania na ich lekcjach	JASNOŚĆ KOMUNIKACJI, KONSEKWENCJA NAUCZYCIELI W KWESTII ZASAD
16: Nasi nauczyciele jasno informują, jakie są konsekwencje łamania zasad w szkole	
17: Nasi nauczyciele reagują natychmiast, jeśli ktoś się niewłaściwie zachowa	
18: Uczniowie mojej szkoły wiedzą, jakie są ich prawa	JASNOŚĆ SZKOLNYCH ZASAD
19: Uczniowie wiedzą, co jest zabronione w naszej szkole	
20: Zgadzam się z zasadami, które panują w mojej szkole	AKCEPTACJA SZKOLNYCH ZASAD
21: Niektóre zasady panujące w mojej szkole są niepotrzebne	
22: Uczniowie uczestniczą w planowaniu wydarzeń w mojej szkole	ZAANGAŻOWANIE POZALEKCYJNE UCZNIÓW W SZKOLE
23: Uczniowie naszej szkoły chętnie angażują się w pozalekcyjną aktywność	

Wyraźnie widać, że dodatnie cechy przypisywane szkole lub klasie silnie współwystępują. Na przykład pozytywne relacje w klasie i wsparcie kolegów współwystępują ze wsparciem, otwartością i życzliwością nauczycieli, jasnością komunikacji i konsekwencją nauczycieli w kwestii zasad, jasnością szkolnych zasad czy zaangażowaniem pozalekcyjnym uczniów. Podobna obserwacja dotyczy wszystkich wskaźników, którym można przypisać pozytywną waloryzację. Co ciekawe, akceptacja szkolnych zasad łączy się z poczuciem sprawiedliwości, ale również z etykietowaniem i dyskryminacją oraz występowaniem przemocowych zachowań nauczycieli. Okazuje się zatem, że **akceptacja szkolnych zasad tak naprawdę może oznaczać przystosowanie się, konformizm oraz pogodzenie się z nie lubianymi atrybutami szkoły lub klasy.** Powyższą tezę wydają się potwierdzać również inne dane. Etykietowanie i dyskryminacja współwystępuje z poczuciem sprawiedliwości, akceptacją szkolnych zasad, a także przemocowymi zachowaniami nauczycieli. Wspomniane zachowania przemocowe, podejmowane przez nauczycieli, łączą się z etykietowaniem i dyskryminacją, poczuciem sprawiedliwości i – po raz kolejny – z akceptacją szkolnych zasad.

Wykres 11. Poczucie bezpieczeństwa w szkole

Prawie 6 na 10 badanych uczniów czuje się bezpiecznie w swojej szkole, natomiast 9 proc. wyraża wątpliwości odnośnie tej kwestii. Średnia w skali 1-5 wynosi 3,68, co należy interpretować jako rezultat pomiędzy neutralną lub ambiwalentną (3) a umiarkowanie pozytywną kategorią odpowiedzi (4). Warto zauważyć, że chłopcy czują się bardziej bezpiecznie w swoich szkołach (62 proc. w tej grupie deklaruje wysoki poziom poczucia bezpieczeństwa) w porównaniu z dziewczętami (55 proc.). Na uzyskany wynik wpływa również wiek badanych uczniów – wśród ankietowanych w wieku 11 lat i młodszych bezpiecznie w swojej szkole czuje się 68 proc., natomiast w grupie respondentów w wieku 12 lat i starszych – 56 proc. Szczególnie krytyczne oceny odnotowano wśród siódmoklasistów (48 proc.), ponadto niski poziom postrzeganego bezpieczeństwa współwystępuje z poczuciem bycia poniżanym (39 proc.), obcości (33 proc.) oraz bycia niedocenianym w środowisku szkolnym (24 proc.).

Tabela 12. Podejmowanie niepożądanych zachowań przez rówieśników

	używa wulgaryzmów	używa przemocy wobec rówieśników	wagaruje	pali papierosy	pije alkohol	zażywa dopalacze	zażywa narkotyki
wiele osób	64%	16%	7%	8%	5%	2%	2%
tylko kilka osób	26%	41%	33%	26%	12%	4%	3%
w ogóle nie znam takich osób	4%	24%	33%	45%	58%	66%	67%
nie wiem, trudno powiedzieć	6%	19%	27%	21%	25%	28%	28%

W środowisku badanych uczniów rozpowszechnione jest używanie wulgaryzmów (90 proc. ankietowanych zna takie osoby), rzadziej występuje używanie przemocy wobec rówieśników (57 proc.), następnie – wagary (40 proc.), palenie papierosów (34 proc.) i picie alkoholu (17 proc.) i - wreszcie – zażywanie dopalaczy (6 proc.) i narkotyków (5 proc.). Warto zaznaczyć, że przeklinanie, przemoc rówieśnicza oraz wagary są zachowaniami podejmowanymi przez liczne grono osób z otoczenia respondentów, natomiast inne – jak np. używanie narkotyków czy dopalaczy – obejmują węższe grupy lub jednostki.

Używanie wulgaryzmów w swoim środowisku najczęściej dostrzegają uczniowie w wieku 12 lub więcej lat (72 proc. zna wiele takich osób), ósmoklasiści (77 proc.), a także osoby, które w swojej szkole czują się niebezpiecznie (90 proc.), poniżane (84 proc.), niedoceniane (78 proc.) i obco (76 proc.). Cztery ostatnie z wymienionych grup relatywnie często dostrzegają przemoc rówieśniczą w swoim otoczeniu (odpowiednio: 50 proc., 31 proc., 27 proc. i 32 proc.). Wagarowanie najczęściej zauważają osoby w wieku 14 lat i starsze (13 proc.), jak również ósmoklasiści (15 proc.). Palenie papierosów, picie alkoholu, czy używanie innych substancji psychoaktywnych to zjawiska w otoczeniu badanych, których procentowy udział rośnie wraz z wiekiem respondentów. Ponadto współwystępują one z negatywnymi odczuciami względem szkoły.

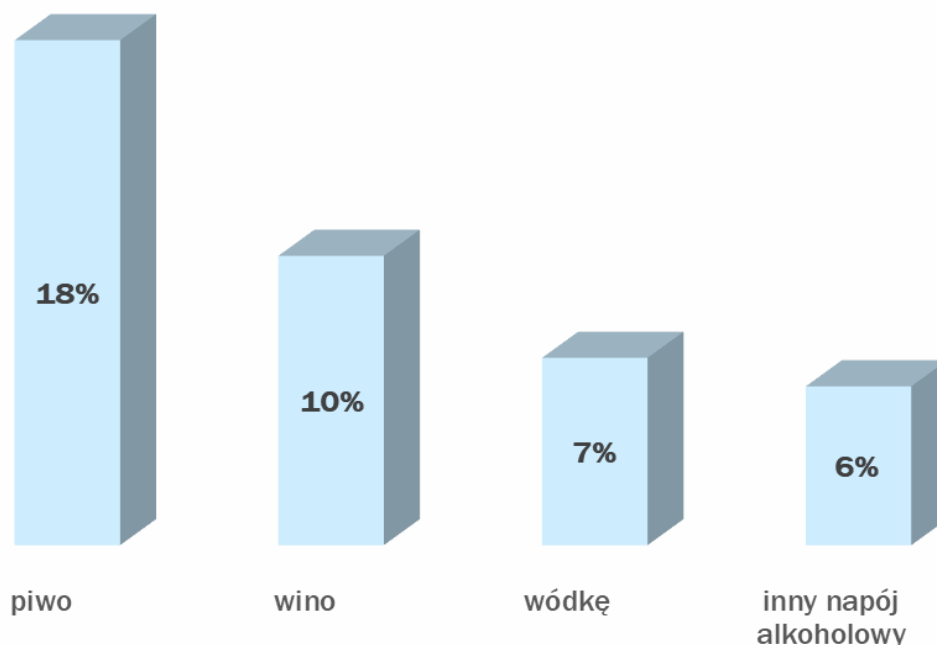
Tabela 13. Doświadczenie używania papierosów i e-papierosów

	palenie papierosów	używanie e-papierosów
tak, w okresie ostatnich 30 dni	2%	4%
tak, dawniej niż w okresie ostatnich 30 dni	3%	6%
nie, nigdy nie paliłem(am)	95%	90%
TAK (1+2)	5%	10%

10 proc. badanych uczniów deklaruje używanie e-papierosów, natomiast 5 proc. paliło papierosy. Tego rodzaju doświadczenia rosną wraz z wiekiem ankietowanych uczniów. Papierosy paliło 13 proc. respondentów w wieku 14 lat i starszych, a także 11 proc. ósmoklasistów. W analogicznych grupach badanych papierosów elektronicznych używało 18 i 16 proc. Palenie papierosów oraz używanie e-papierosów współwystępują z doświadczeniem stosowania innych substancji psychoaktywnych, a także przekonaniem o łatwej dostępności narkotyków w środowisku lokalnym.

Z realizowanych na bardzo rozbudowanej próbie ogólnopolskiej badań ESPAD wynika, że doświadczenia z paleniem tytoniu miało 56 proc. polskich gimnazjalistów i przeszło 71 proc. uczniów szkół ponadgimnazjalnych. W okresie ostatnich 30 dni przed datą realizacji pomiaru paliło ponad 26 proc. respondentów w wieku lat 15-16 i prawie 42 proc. badanych siedemnasto- i osiemnastolatków („Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną. Raport z ogólnopolskich badań ankietowych zrealizowanych w 2015 r., Europejski Program Badań Ankietowych w Szkołach ESPAD”, 2015). Według pomiarów CBOS dla Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii z 2016 roku papierosy paliło 41 proc. uczniów szkół ponadgimnazjalnych w Polsce, natomiast 21 proc. paliło regularnie („Młodzież 2016”, CBOS, 2016).

Wykres 14. Doświadczenie używania alkoholu

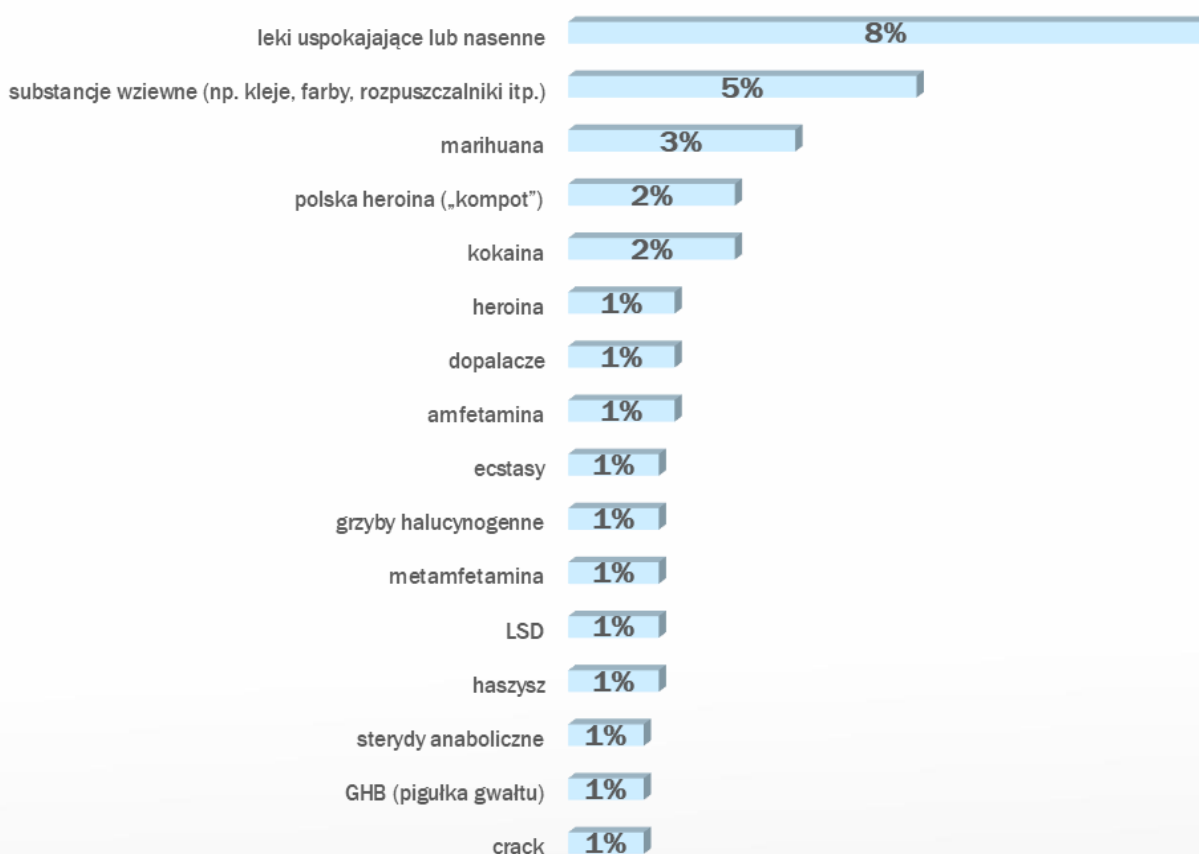
24 proc. ankietowanych uczniów piło alkohol (najczęściej – niskoprocentowy). Tego rodzaju doświadczenia najczęściej deklarują ósmoklasiści (34 proc.), a także osoby, które czują się obco (42 proc.) oraz niedoceniane w swojej szkole (32 proc.). Picie alkoholu współwystępuje z paleniem papierosów (92 proc.), używaniem e-papierosów (75 proc.), używaniem narkotyków (61 proc.), a także przekonaniem o łatwej dostępności narkotyków na terenie gminy (54 proc.).

Średni wiek inicjacji alkoholowej wynosi 12 lat. Do najczęściej występujących okoliczności (miejsc) używania alkoholu należą: mieszkanie, dom – 68 proc., na świeżym powietrzu – 53 proc., lokal, pub – 28 proc. oraz szkoła – 8 proc. Ankietowani uczniowie pili alkohol z kolegami, przyjaciółmi (63 proc.), z rodzicami (32 proc.), z dziewczyną lub chłopakiem (23 proc.) oraz samotnie (21 proc.).

Według ogólnokrajowych badań ESPAD inicjację alkoholową ma za sobą 84 proc. polskich gimnazjalistów i niemal 96 proc. uczniów szkół ponadgimnazjalnych. W okresie ostatnich 12 miesięcy od daty realizacji pomiaru było to – odpowiednio – 72 i 93 proc. Najczęściej spożywano piwo, rzadziej – wódkę, zaś najmniej popularnym rodzajem alkoholu

było wino („Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną. Raport z ogólnopolskich badań ankietowych zrealizowanych w 2015 r., Europejski Program Badań Ankietowych w Szkołach ESPAD”, 2015). Badania CBOS z roku 2016 pokazują, że 72 proc. uczniów szkół ponadgimnazjalnych w Polsce przynajmniej raz spożywało piwo w okresie ostatniego miesiąca od daty realizacji pomiaru, 63 proc. – wódkę, a 41 proc. – wino („Młodzież 2016”, CBOS, 2016).

Wykres 14. Doświadczenie używania narkotyków

12 proc. badanych uczniów używało przynajmniej jednej z ww. substancji psychoaktywnych. Najczęściej są to osoby w wieku 14 lat i starsze (21 proc.), ósmoklasiści (22 proc.), a także osoby, które w swojej szkole czują się niebezpiecznie (36 proc.), obco (30 proc.) lub niedoceniane (21 proc.). Tego rodzaju doświadczenie współwystępuje z paleniem

papierosów (54 proc.), używaniem e-papierosów (35 proc.), pić alkoholu (31 proc.), jak również przekonaniem o łatwej dostępności narkotyków w środowisku lokalnym (38 proc.).

Ogólnopolskie badania ESPAD pokazują, że wśród gimnazjalistów 25 proc. eksperymentowało z marihuaną i haszyszem, a wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych – 43 proc. W obydwu grupach ankietowanych na kolejnych miejscach wymieniano leki uspokajające i nasenne (17 i 18 proc.), wydawane bez zalecenia lekarza oraz substancje wziewne (11 i 8 proc.). W okresie 12 miesięcy od daty realizacji pomiaru po marihuanę lub haszysz sięgnęło 19 proc. ankietowanych gimnazjalistów i ponad 31 proc. uczniów szkół ponadgimnazjalnych („Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną. Raport z ogólnopolskich badań ankietowych zrealizowanych w 2015 r., Europejski Program Badań Ankietowych w Szkołach ESPAD”, 2015). Według pomiarów CBOS 17 proc. uczniów szkół ponadgimnazjalnych w Polsce używało narkotyków w okresie roku od daty realizacji pomiaru. Najczęściej była to marihuana i haszysz, leki uspokajające i nasenne, wydawane bez zalecenia lekarza oraz amfetamina („Młodzież 2016”, CBOS, 2016).

Tabela 15. Czy – gdybyś zechciał(a) zdobyć narkotyki – byłoby to dla Ciebie...

bardzo łatwe (5)	6%
raczej łatwe (4)	7%
średnio trudne (3)	17%
raczej trudne (2)	24%
bardzo trudne (1)	46%
ŁATWE (4+5)	13%
TRUDNE (1-2)	70%

13 proc. badanych podziela przekonanie o łatwej dostępności narkotyków w środowisku lokalnym. Najczęściej są to osoby w wieku 14 lat i starsze (22 proc.), siódmo- i ósmoklasiści (23 i 18 proc.), jak również respondenci, którzy w swojej szkole czują się niebezpiecznie (40 proc.), obco (26 proc.), poniżane (26 proc.) lub niedoceniane (23 proc.). Powyższy pogląd współwystępuje z paleniem papierosów (58 proc.), używaniem e-papierosów (31 proc.), pić alkoholu (29 proc.) oraz używaniem narkotyków (31 proc.).

Tabela 16. Akceptacja stwierdzeń na temat używania substancji psychoaktywnych

	Picie alkoholu lub używanie narkotyków jest jedną z głównych przyczyn, z powodu których ludzie robią to, czego nie powinni	Alkoholik, który przestał pić, zasługuje na wiele szacunku	Pijany, to odrażający widok	Gdyby ktoś z moich bliskich miał problemy z alkoholem lub narkotykami, wiedział(a)bym, gdzie szukać pomocy	Kogoś, kto jest ciągle pijany lub ciągle używa narkotyków, powinno się karać	Używanie narkotyków to osobista sprawa człowieka, który to robi i nikt nie powinien się w to wtrącać	Wypicie z kimś to sposób na okazanie przyjaźni	W sprzyjających okolicznościach każdy młody człowiek może sięgnąć po narkotyk	Używanie marihuany lub haszyszu powinno być dozwolone	Uzależnienie od alkoholu jest niewyleczalne, zatem nie warto podejmować leczenia	Używanie heroiny powinno być dozwolone
											
zdecydowanie się zgadzam (5)	34%	31%	32%	25%	27%	12%	7%	7%	7%	5%	4%
raczej się zgadzam (4)	28%	29%	23%	32%	21%	10%	11%	6%	5%	3%	3%
częściowo się zgadzam, częściowo się nie zgadzam (3)	25%	30%	24%	22%	31%	27%	24%	19%	16%	12%	11%
raczej się nie zgadzam (2)	7%	6%	10%	11%	12%	21%	24%	17%	16%	18%	21%
zdecydowanie się nie zgadzam (1)	5%	4%	10%	10%	9%	30%	33%	51%	55%	63%	62%
ZGADZAM SIĘ (4+5)	63%	60%	56%	57%	48%	22%	18%	13%	12%	8%	7%
NIE ZGADZAM SIĘ (1+2)	12%	10%	20%	21%	21%	51%	57%	68%	71%	81%	82%
Średnia w skali 1-5	3,8	3,77	3,58	3,52	3,44	2,53	2,35	2	1,93	1,69	1,66

Respondenci zapoznawali się z zestawem stwierdzeń, zawierających stereotypowe przekonania na temat używania substancji psychoaktywnych. Ankietowani mogli zgodzić się lub nie zgodzić z ich treścią, wykorzystując pięciostopniową skalę akceptacji. Wyraźnie widać, że młodzi respondenci w niewielkim stopniu podzielają przekonania o tym, że używanie narkotyków powinno być dozwolone. Tylko 8 proc. badanych uważa, że uzależnienia są nieuleczalne, zatem podejmowanie leczenia jest bezcelowe. Respondenci w największym stopniu podzielają pogląd, że używanie substancji psychoaktywnych jest przyczyną utraty kontroli nad własnym zachowaniem, a także przekonanie, że trzeźwy alkoholik zasługuje na wiele szacunku, jak również stwierdzenie, że osoba pijana wygląda odrażająco oraz przekonanie, że uczestnicy badania wiedzieliby, gdzie szukać pomocy, gdyby ktoś z ich bliskich potrzebował wsparcia ze względu na uzależnienia.

Tabela 17. Kim jest według Ciebie narkoman?

człowiekiem chorym	54%
człowiekiem nieszczęśliwym	51%
człowiekiem, któremu nie powiodło się w życiu	48%
osobą mającą zły wpływ na innych	39%
awanturnikiem, chuliganem	23%
dziwakiem, człowiekiem, który wyróżnia się wyglądem, zachowaniem	16%
przestępcą	14%
osobą o dużej wrażliwości	13%
Pasożytem społecznym	12%

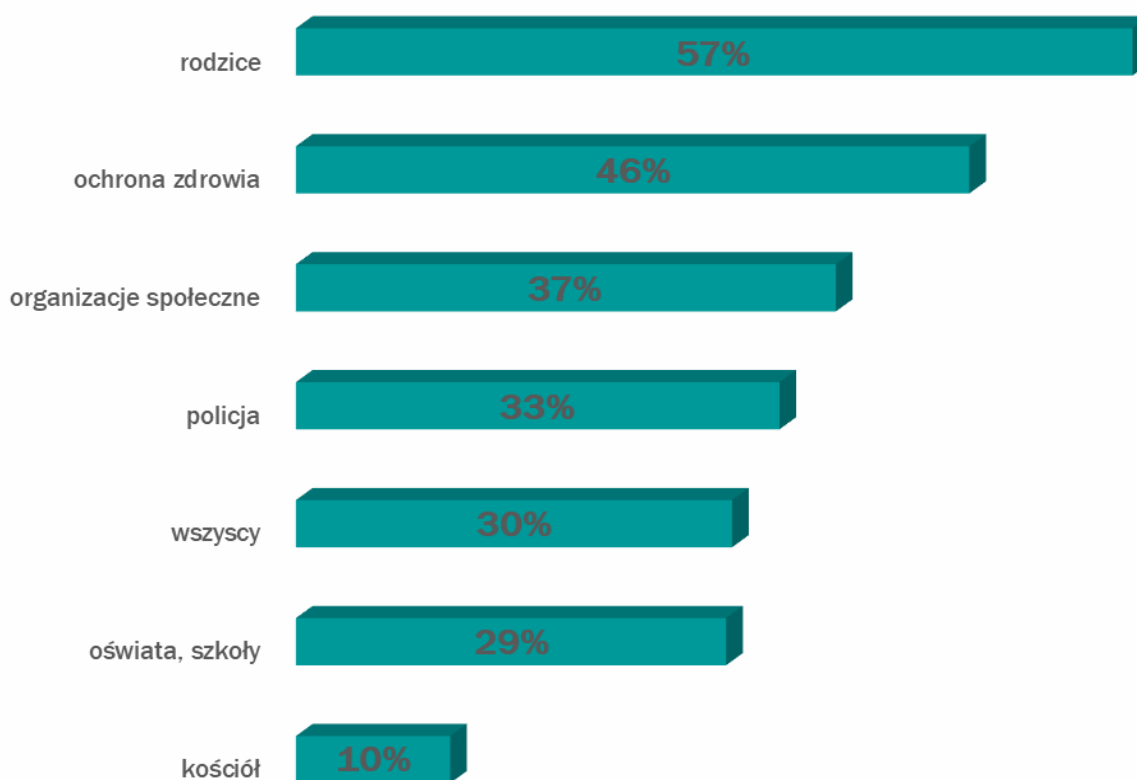
Tabela 18. Jak należy postępować z narkomanami?

leczyć	79%
pomagać, otoczyć opieką	55%
izolować od społeczeństwa	16%
karać	14%
pozostawić samym sobie	6%
dawać narkotyki	3%

Powyższe dane pokazują, że młodzi respondenci mają dużą empatię wobec osób uzależnionych od substancji psychoaktywnych. Idąc tym tropem - narkomani są postrzegani jako osoby chore, nieszczęśliwe, którym nie powiodło się w życiu, zatem powinny zostać objęte leczeniem oraz wsparciem. W mniejszym stopniu podzielane są przekonania, że tego

rodzaju osoby stanowią zagrożenie dla innych, zatem należy je karać lub izolować od społeczeństwa.

Wykres 19. Kto powinien zajmować się zapobieganiem uzależnieniom wśród młodzieży?

Respondenci uważają, że zapobieganie uzależnieniom jest przede wszystkim sprawą rodziców, a także ochrony zdrowia, a w mniejszym stopniu – organizacji społecznych, policji oraz sektora edukacji. Przekonanie, że tego rodzaju problemami powinny zajmować się organizacje „trzeciego sektora” najczęściej podzielają osoby w wieku 14 lat i starsze (49 proc.) oraz ósmoklasiści (45 proc.). Policję i kościół istotnie częściej wskazują chłopcy w porównaniu z dziewczętami. 30 proc. badanych uważa, że uzależnieniom wśród młodzieży powinny zapobiegać wszystkie osoby lub podmioty, funkcjonujące w środowisku lokalnym. 8 proc. wskazuje „inną odpowiedź”, w tym m.in.: administrację rządową, psychologów, psychiatrów oraz terapeutów uzależnień.

6. Wyniki badania ilościowego dorosłych mieszkańców gminy

W tym rozdziale prezentujemy wyniki badania dorosłych mieszkańców gminy Dopiewo (w tym rodziców uczniów miejscowych placówek edukacyjnych). Pomiar został zrealizowany na próbie 600 osób w wieku 15 lub więcej lat¹⁰.

Wykres 20. Struktura próby

PLEĆ	
mężczyzna	48%
kobieta	52%
WIEK	
15-29	15%
30-39	27%
40-49	27%
50-59	12%
60-74	15%
75 lub więcej	4%
SYTUACJA ZAWODOWA	
stałą pracę (etatowa)	63%
emeryt, rencista	18%
przedsiębiorca, własna działalność gospodarcza	17%
uczeń, student	4%
zajmuję się domem	3%
praca dorywcza	3%
inna sytuacja	1%
WYKSZTAŁCENIE	
podstawowe	10%
zawodowe	16%
średnie	21%
wyższe	53%
PRACA W INSTYTUCJI PUBLICZNEJ W GMINIE DOPIEWO	
tak	9%
nie	91%

¹⁰ Elektroniczna wersja kwestionariusza została umieszczona na serwerze (platformie) wykonawcy i była dostępna w formie linku. Zaproszenie do udziału w badaniu zostało udostępnione na stronie internetowej gminy oraz w oficjalnych mediach społecznościowych, ponadto pomiarem objęto rodziców uczniów miejscowych placówek edukacyjnych.

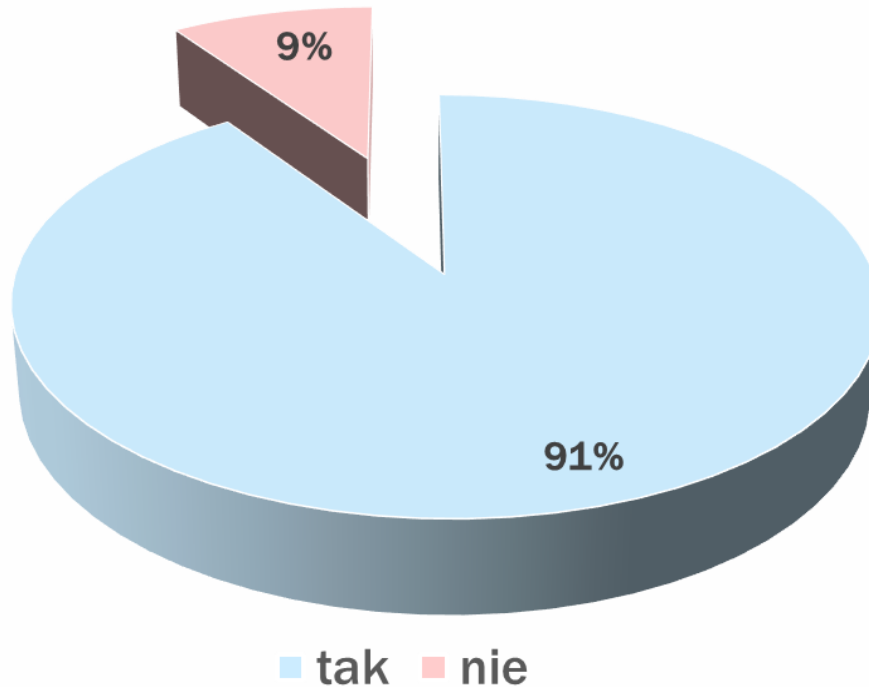
POSIADANIE DZIECI	
posiadam przynajmniej 1 dziecko w wieku 2 lat lub młodsze	11%
posiadam przynajmniej 1 dziecko w wieku 3-4 lat	9%
posiadam przynajmniej 1 dziecko w wieku 5-6 lat	11%
posiadam przynajmniej 1 dziecko w wieku 7-8 lat	12%
posiadam przynajmniej 1 dziecko w wieku 9-10 lat	12%
posiadam przynajmniej 1 dziecko w wieku 11-13 lat	20%
posiadam przynajmniej 1 dziecko w wieku 14-16 lat	13%
posiadam przynajmniej 1 dziecko w wieku 17-18 lat	6%
nie posiadam dzieci w wieku poniżej 18 lat	41%

Po zakończeniu realizacji pomiaru została przeprowadzona statystyczna procedura, zwana ważeniem danych, polegająca na dostosowaniu (wyrównaniu) struktury zrealizowanej próby (rozkładu podstawowych zmiennych społeczno-demograficznych, jak płeć i wiek) do parametrów badanej populacji (mieszkańców gminy Dopiewo w wieku 15 lub więcej lat). Uzyskane rezultaty były analizowane m.in. ze względu na takie zmienne, jak np. okres zamieszkiwania w gminie, podejmowanie społecznej aktywności, ocena jakości życia, a także płeć, wiek, wykształcenie czy sytuacja zawodowa. Analogicznie jak w przypadku badania uczniów, przeprowadzone zostały stosowne procedury statystyczne, przy czym tego rodzaju dane standardowo analizowane są na 95-procentowym poziomie istotności.

Ankietowani odpowiadali również na pytanie o okres zamieszkiwania w gminie Dopiewo. 13 proc. z nich mieszka tutaj od urodzenia, a kolejnych 47 proc. – nie krócej niż 10 lat, ale nie od urodzenia. Dodajmy, że 40 proc. badanych zamieszkuje w gminie od 9 lat lub krócej. Powyższe dane potwierdzają, że Dopiewo jest typową gminą podmiejską, położoną w bezpośrednim sąsiedztwie dużego ośrodka. Oznacza to, że miejscową społeczność stanowią „nowi” mieszkańcy, a także ludność napływowa (głównie osiedlające się tutaj rodziny z dziećmi).

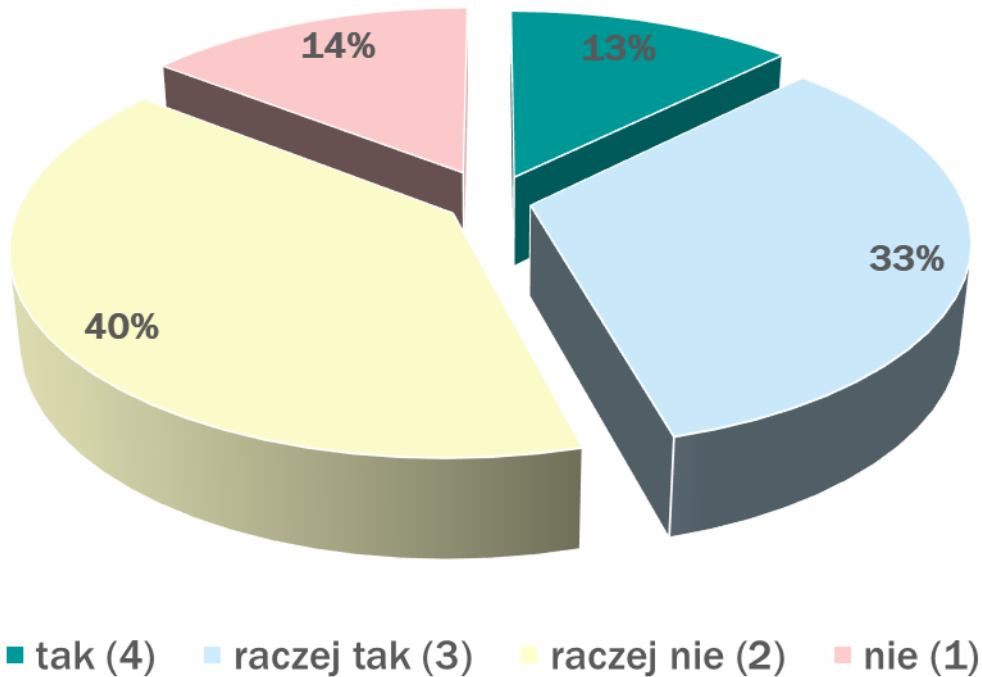
Aktywność i kapitał społeczny mieszkańców

Wykres 21. Czy wiąże Pan(i) przyszłość (swoją i swojej rodziny) z gminą Dopiewo?

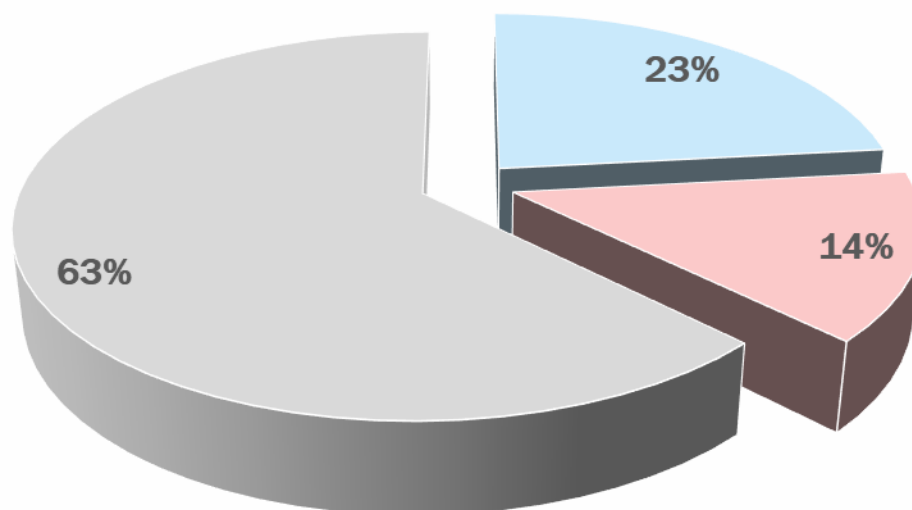
91 proc. badanych wiąże przyszłość (swoją i swojej rodziny) z gminą Dopiewo. Najczęściej są to osoby wysoko lub neutralnie oceniające jakość życia w gminie (93 proc.), respondenci deklarujący wysoki poziom poczucia bezpieczeństwa (93 proc.), ankietowani w wieku 60 lat i starsi (98 proc.), jak również emeryci i renciści (98 proc.).

Wykres 22. Czy tacy ludzie jak Pan(i) mają wpływ na bieg spraw publicznych w gminie Dopiewo?

46 proc. badanych deklaruje wysoki poziom poczucia sprawczości, natomiast pozostałe wyrażają odmienną opinię – to wynik zbliżony do rezultatów innych pomiarów, realizowanych przez firmę LBS (lub nieco niższy). Warto zwrócić uwagę na niski stopień polaryzacji prezentowanego powyżej rozkładu danych, co oznacza przewagę ocen umiarkowanych nad skrajnymi (pozytywnymi lub negatywnymi). Poczucie wpływu na bieg spraw lokalnych najczęściej deklarują respondenci zamieszkujący w gminie Dopiewo od urodzenia (64 proc.), deklarujący wysoki poziom zaufania w relacjach z innymi (58 proc.), wysoko oceniający jakość życia w gminie (63 proc.), jak również osoby zatrudnione w miejscowych instytucjach publicznych (64 proc.).

Wykres 23. Zaufanie w relacjach z innymi

- większości ludzi można zaufać
- mało komu można ufać
- jednym można, innym nie można zaufać

Na tle innych badań realizowanych przez firmę LBS, odnotowany poziom zaufania w codziennych relacjach z innymi jest przeciętny¹¹. Prawie 2/3 uczestników pomiaru deklaruje, że zaufanie do innych jest uzależnione od uwarunkowań indywidualnych. Niemal co 4. respondent uważa, że większości ludzi można zaufać. Relatywnie wysokie rezultaty odnotowano wśród ankietowanych deklarujących wysoki poziom poczucia sprawczości (29 proc.), w grupie osób wysoko oceniających jakość życia w gminie Dopiewo (35 proc.), a także wśród badanych z wykształceniem wyższym (26 proc.). Tego rodzaju przekonanie istotnie częściej podzielają mężczyźni (30 proc.) w porównaniu z kobietami (17 proc.).

¹¹ Tego rodzaju pomiary są realizowane z wykorzystaniem analogicznych narzędzi, jednak znacząco różnią się techniczne szczegóły sposobu realizacji owych pomiarów, zatem ich wyniki nie powinny być zestawiane i porównywane wprost. Jeśli chodzi o przykładowe wyniki: w podwarszawskiej gminie Brwinów 20 proc. badanych uważa, że większości ludzi można zaufać, 13 proc. rozmówców uważa, że mało komu można zaufać. Analogicznie wyniki dla miasta Kobyłka wynoszą - odpowiednio - 12 proc. i 15 proc., dla miasta Jastrzębie-Zdrój: 24 proc. i 27 proc., zaś dla miasta Starachowice: 10 proc. i 34 proc..

Tabela 24. Podejmowanie różnych form aktywności społecznej

głosowałem(am) we wszystkich lub prawie wszystkich wyborach samorządowych	70%
dyskutowałem(am) o sprawach lokalnych w Internecie	38%
brałem(am) udział w publicznych spotkaniach z przedstawicielami władz lokalnych	36%
brałem(am) udział w konsultacjach społecznych w sprawach lokalnych	26%
brałem(am) udział w akcjach społecznych jako wolontariusz(ka)	26%
zbierałem(am) podpisy pod petycją lub interweniowałem(am) w sprawach lokalnych	23%
brałem(am) udział w zebraniach wspólnoty lub spółdzielni mieszkaniowej	22%
działalem(am) w organizacji pozarządowej	13%
nie podejmowałem(am) żadnego z powyższych działań	11%
brałem(am) udział w protestach dotyczących spraw lokalnych	11%
działalem(am) w organizacji religijnej (np. parafialnej)	9%
kandydowałem(am) w wyborach samorządowych	5%
podejmowałem(am) inne działania w sprawach lokalnych	3%

Przynajmniej jedną z form aktywności społecznej podejmowało 89 proc. badanych, co – na tle innych badań prowadzonych przez wykonawcę – można uznać za wynik relatywnie wysoki. Zdecydowaną większość działań wymienionych w powyższej tabeli najczęściej podejmują respondenci o wysokim poziomie poczucia sprawczości, a także osoby mieszkające w gminie Dopiewo od 10 lat lub dłużej i/lub od urodzenia, osoby w wieku 60-74 lat, jak również uczniowie i studenci oraz emeryci i renciści.

Do najczęściej podejmowanych form działalności społecznej należą: uczestnictwo w wyborach samorządowych, dyskutowanie na temat spraw lokalnych w internecie, udział w publicznych spotkaniach z przedstawicielami władz lokalnych, udział w konsultacjach społecznych, wolontariat, zbieranie podpisów lub interweniowanie w sprawach lokalnych, jak również uczestnictwo w zebraniach wspólnoty lub spółdzielni mieszkaniowej.

13 proc. badanych deklaruje wspieranie działalności organizacji „trzeciego sektora”, co jest relatywnie niskim rezultatem na tle innych badań prowadzonych przez LBS. W tym miejscu warto przywołać wyniki dostępnych badań ogólnopolskich (choć nie można ich porównywać wprost, ze względu na różnice w metodologii pomiaru). Według pomiarów Centrum Badania Opinii Społecznej w 2007 roku przynależność do organizacji społecznych

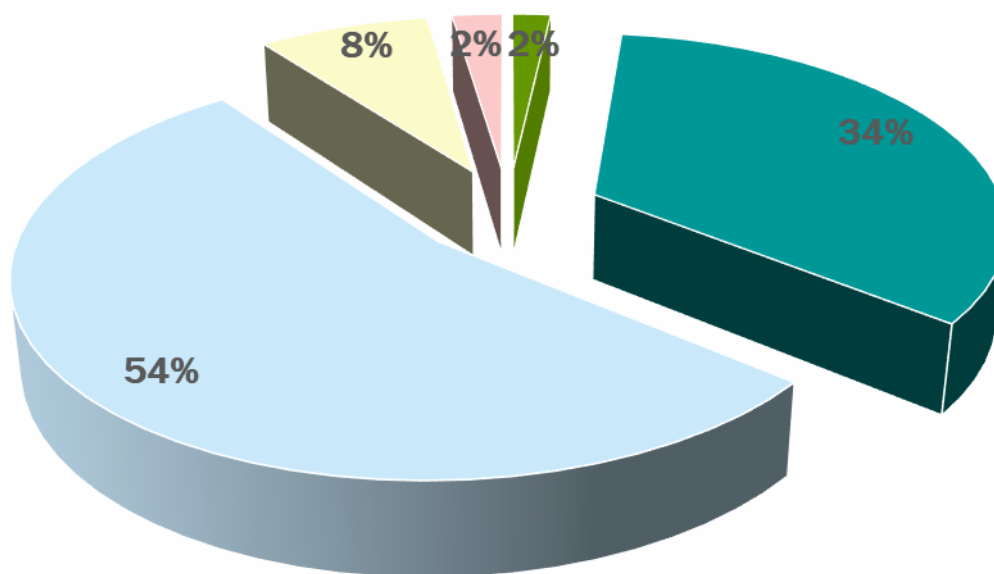
deklarowało 11 proc. Polaków. Z kolei badania prowadzone przez Stowarzyszenie Klon/Jawor (także z 2007 roku) wskazują, że 13 proc. Polaków deklarowało członkostwo w organizacjach pozarządowych, grupach, ruchach społecznych lub religijnych. Istotnym źródłem danych na ten temat jest również „Diagnoza społeczna” prof. J. Czapińskiego. Według tych cyklicznie powtarzanych na licznej, ogólnopolskiej próbie pomiarów „...w Polsce w 2015 r. członkami „jakichś organizacji, stowarzyszeń, partii, komitetów, rad, grup religijnych, związków lub kół” było 13,4 proc. badanych: 10,3 proc. należało tylko do jednego stowarzyszenia; 2,2 proc. do dwóch, a 1,9 proc. do więcej niż dwóch organizacji. (...) 70,8 proc. członków stowarzyszeń mówi, że aktywnie uczestniczy w ich działaniach. Mało ludzi należy do organizacji, ale jeśli już gdzieś należą, to (mówią, że) coś w nich robią. Takich, którzy należą i działają jest w społeczeństwie powyżej 15 r.ż. 9,0 proc...”¹².

Jakość życia i problemy społeczne w gminie Dopiewo

Pojęcie jakości życia nie jest jednoznacznie zdefiniowane w naukach społecznych. W tym miejscu można przywołać wiele sposobów ujęcia tego terminu, które dość znacznie się różnią (choć nie zawsze są wzajemnie sprzeczne), np. nieco inne podejście do tego zagadnienia prezentują socjologowie, psychologowie, ekonomiści, przedstawiciele nauk medycznych, czy specjaliści z obszaru polityki społecznej. Na potrzeby tego opracowania można przyjąć, że pomiar jakości życia oznacza próbę odpowiedzi na pytanie o poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego, a także ocenę zadowolenia z życia – w różnych aspektach, w tym w odniesieniu do stopnia zaspokojenia potrzeb lokalnych (np. poprzez świadczenie usług publicznych). Z jednej strony może oznaczać próbę poszukiwania możliwie obiektywnych wskaźników jakości życia (tj. na podstawie danych zastanych), z drugiej – odwołanie się do subiektywnych przekonań mieszkańców (mierzonych na podstawie badań deklaracyjnych).

¹² Zob. „Diagnoza Społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków”, Janusz Czapiński, Tomasz Panek (red.), Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa, listopad 2015

Wykres 25. Ogólna ocena jakości życia w gminie Dopiewo

- bardzo wysoka (5)
- raczej wysoka (4)
- średnia, ani wysoka, ani niska (3)
- raczej niska (2)
- bardzo niska (1)

W świetle badań ankietowych ponad połowa mieszkańców uważa, że jakość życia w mieście utrzymuje się na średnim, przeciętnym poziomie. 36 proc. badanych uważa, że jakość życia jest wysoka, natomiast 10 proc. formułuje ocenę negatywną. Na uwagę zasługuje niski poziom polaryzacji ww. danych (przewaga ocen neutralnych i ambiwalentnych oraz umiarkowanych – pozytywnych lub negatywnych – nad skrajnymi). Średnia wynosi 3,25, co jest równoznaczne z opinią zbliżoną do środkowej kategorii w skali pięciostopniowej (powyższa ocena jest przeciętna na tle wyników innych, podobnych badań, realizowanych przez LBS). O wysokiej jakości życia najczęściej przekonane są osoby wiążące przyszłość z zamieszkiwaną gminą (37 proc.), deklarujący wysoki poziom poczucia sprawczości (49 proc.), wysoki poziom zaufania w relacjach z innymi (54 proc.), jak również respondenci wysoko oceniający poziom bezpieczeństwa w gminie (42 proc.).

Tabela 26. Ranking problemów społecznych w gminie Dopiewo

niski poziom aktywności społecznej	56%
przestępczość pospolita (np. kradzieże)	33%
problemy wychowawcze z młodzieżą, przemoc rówieśnicza	30%
chuligaństwo, wandalizm, przemoc i agresja na ulicach	20%
zły stan zdrowia społeczeństwa	16%
starzenie się społeczeństwa	16%
alkoholizm	13%
rozpad więzi rodzinnych i samotne wychowywanie dzieci	12%
bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i w prowadzeniu gospodarstwa domowego, zaniedbywanie dzieci	11%
zła sytuacja mieszkaniowa	7%
bezrobocie, trudna sytuacja na rynku pracy	4%
bieda, ubóstwo	3%
narkomania	3%
przemoc w rodzinie	2%
przestępczość gospodarcza	2%
niepełnosprawność	2%

Jako najbardziej dotkliwy problem społeczny gminy postrzegany jest niski poziom aktywności społecznej (56 proc.). Powyższe przekonanie w największym stopniu podzielają osoby, które wiążą przyszłość z obecnie zamieszkiwaną gminą, a także deklarujące wysoki poziom poczucia bezpieczeństwa. 33 proc. badanych wskazuje przestępczość pospolitą (np. kradzieże), zaś na kolejnych miejscach wymieniano problemy wychowawcze z młodzieżą (30 proc.), chuligaństwo, wandalizm i przemoc na ulicach (20 proc.), problemy zdrowotne (16 proc.), starzenie się społeczeństwa (16 proc.), alkoholizm (13 proc.), rozpad więzi rodzinnych (12 proc.) i bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (11 proc.).

28 proc. badanych zauważa rejony szczególnej koncentracji problemów społecznych w gminie Dopiewo. Najczęściej są to mieszkańcy Konarzewa, osoby o wysokim poczuciu

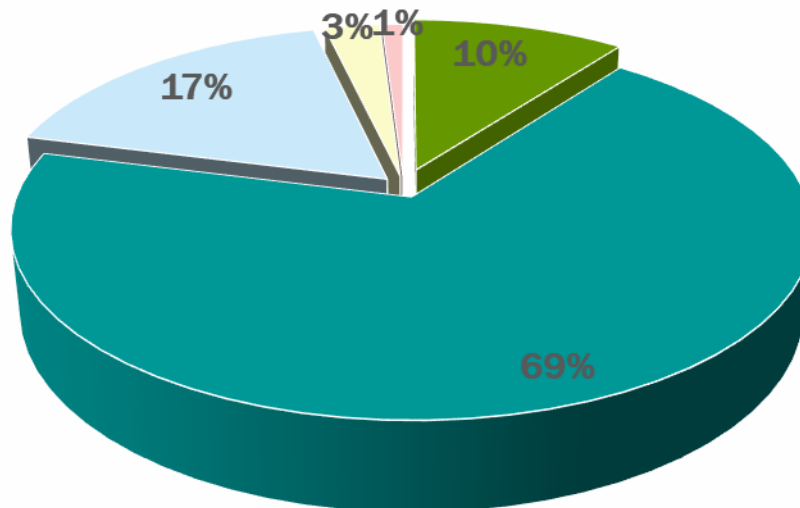
sprawczości na bieg spraw lokalnych, ankietowani, którzy podejmowali działania społeczne, respondenci w wieku 40-49 lat, a także osoby zatrudnione w miejscowych instytucjach publicznych.

Respondenci wskazywali konkretne miejsca, które – w ich ocenie – są szczególnie narażone na występowanie negatywnych zjawisk społecznych. Tego rodzaju informacje zostały zebrane w pytaniu otwartym, zatem uzyskano odpowiedzi na różnym poziomie szczegółowości, co wynika ze specyfiki narzędzia. W tym kontekście najczęściej wymieniano:

- Dąbrówkę – 6 proc.,
- Dopiewo – 5 proc.,
- Skórzewo – 5 proc.,
- rejony starej zabudowy (centra miejscowości, niektóre osiedla, obszary popegeerowskie) – 3 proc.,
- okolice dworców kolejowych – 3 proc.,
- okolice sklepów – 3 proc.,
- parki i tereny zielone – 2 proc.,
- Pałędzie – 2 proc.,
- okolice stawu w Dopiewie – 2 proc.

Mieszkańcy gminy wskazują następujące kierunki działań społecznych, jakie – w ich ocenie – powinny zostać podjęte w kolejnych latach. 65 proc. oczekuje rozbudowania oferty spędzania czasu wolnego dla młodzieży, 37 proc. wymienia działania integracyjne (np. na rzecz budowania relacji „starych” i „nowych” mieszkańców gminy), 29 proc. - działania na rzecz poziomu partycypacji i aktywności społecznej mieszkańców, 27 proc. - działania na rzecz rodzin z dziećmi, 23 proc. – integrację międzypokoleniową. Warto zaznaczyć, że działania zmierzające do zniwelowania „tradycyjnie” rozumianych problemów społecznych zajmują niższą pozycję w powyższym rankingu – 13 proc. wymienia profilaktykę uzależnień, natomiast 12 proc. – przeciwdziałanie przemocy w rodzinie.

Tabela 27. Poczucie bezpieczeństwa w gminie Dopiewo

- bardzo bezpiecznie (5)
- raczej bezpiecznie (4)
- częściowo bezpiecznie, częściowo niebezpiecznie (3)
- raczej niebezpiecznie (2)
- bardzo niebezpiecznie (1)

Opinie na ten temat kwestii bezpieczeństwa zostały zebrane z wykorzystaniem skali pięciostopniowej, przy czym średnia wynosi 3,85 (a więc jest nieco niższa od umiarkowanie pozytywnej kategorii odpowiedzi – „4”). 70 proc. badanych pozytywnie ocenia poziom bezpieczeństwa w gminie Dopiewo. Szczególnie wysoki poziom poczucia bezpieczeństwa deklarują przede wszystkim osoby, które zamieszkują w gminie nie dłużej niż od 3 lat (92 proc.), respondentów wiążących przyszłość z obecną zamieszkiwaną gminą (81 proc.), jak również ankietowani pozytywnie oceniający jakość życia w gminie (92 proc.).

Zjawisko uzależnień w gminie Dopiewo

39 proc. badanych ma doświadczenia związane z paleniem papierosów. Najczęściej są to osoby z wykształceniem średnim (51 proc.) i zawodowym (67 proc.), ponadto palenie papierosów współwystępuje z używaniem e-papierosów (89 proc.), jak również

stosowaniem narkotyków (50 proc.). 13 proc. ankietowanych paliło papierosy w okresie ostatniego miesiąca (licząc od daty realizacji pomiaru), natomiast 18 proc. – w okresie ostatniego roku.

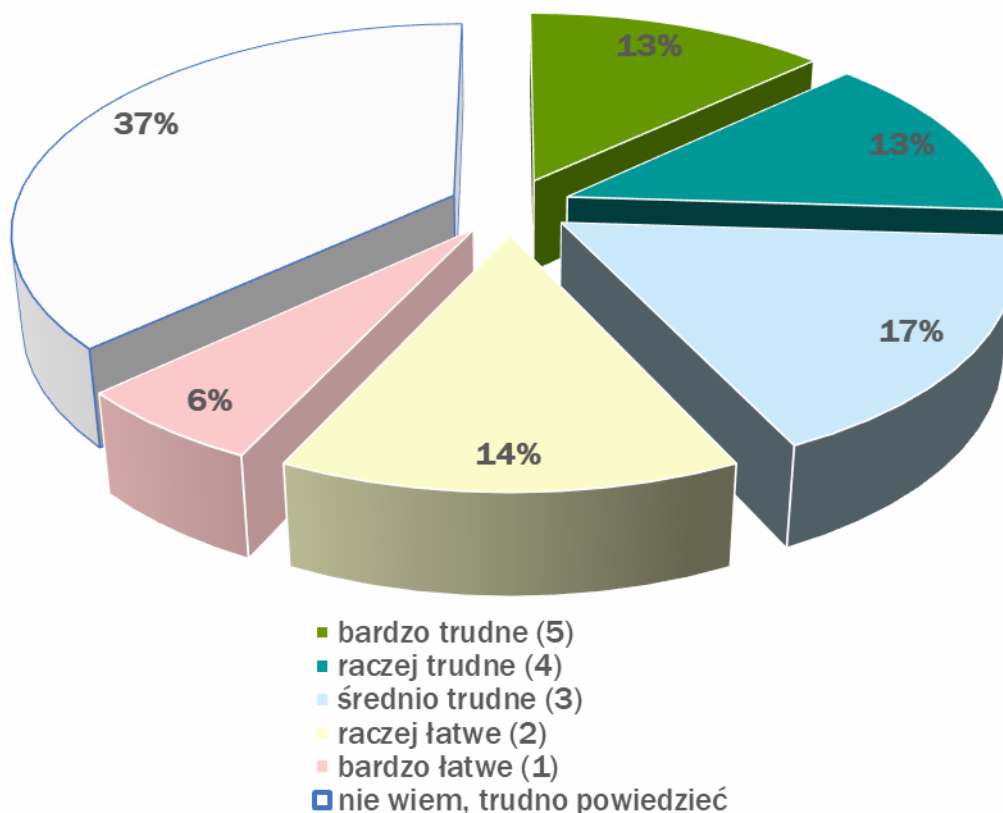
W grupie osób palących 31 proc. wypalało 11 lub więcej papierosów dziennie (w okresie ostatniego miesiąca), 25 proc. – 6-10 papierosów dziennie, 25 proc. – 1-5 papierosów dziennie, zaś 19 proc. – mniej niż 1 papierosa na dzień.

11 proc. uczestników pomiaru używało e-papierosów w okresie ostatniego miesiąca od daty realizacji pomiaru. Na tle pozostałych grup respondentów najczęściej są to osoby w wieku 15-29 lat (32 proc.).

95 proc. ankietowanych mieszkańców gminy przynajmniej raz w życiu piło alkohol: 81 proc. – piwo, 82 proc. – wino, 61 proc. – wódkę, natomiast 14 proc. – inny napój alkoholowy. Istotnie częściej są to mężczyźni (98 proc.) w porównaniu z kobietami (93 proc.), ponadto udział tego rodzaju doświadczeń zwiększa się wraz ze wzrostem wieku uczestników pomiaru. Deklarowany, średni wiek inicjacji alkoholowej wynosi ok. 17 lat. Respondenci najczęściej spożywali alkohol w swoich domach lub mieszkaniach (87 proc.), w lokalach lub pubach (77 proc.), na świeżym powietrzu (55 proc.), natomiast po 5 proc. badanych przyznaje się do używania alkoholu w pracy lub w szkole/na uczelni. Alkohol spożywany jest przede wszystkim ze znajomymi lub przyjaciółmi (95 proc.), z członkami najbliższej (73 proc.) lub dalszej rodziny (45 proc.). 19 proc. przyznaje, że zdarzyło im się pić alkohol samotnie, natomiast 10 proc. – wspólnie z nieznajomymi.

31 proc. respondentów deklaruje, że przynajmniej raz stosowali co najmniej jedną z wymienionych w kwestionariuszu substancji psychoaktywnych. W tym kontekście najczęściej wymieniano marihuanę (21 proc.), leki uspokajające lub nasenne (16 proc.), dalej – haszysz (5 proc.), amfetaminę (4 proc.), kokainę (2 proc.) oraz dopalacze (2 proc.). Po 1 proc. badanych wskazało: LSD, metaamfetaminę, grzyby halucynogenne, ecstasy, crack, sterydy anaboliczne lub substancje wziewne (np. kleje, farby, rozpuszczalniki). Najwyższy rezultat odnotowano w grupie trzydziestolatków (40 proc.), ponadto używanie ww. substancji psychoaktywnych współwystępuje z paleniem papierosów (41 proc.) oraz piciem alkoholu (33 proc.).

Tabela 28. Czy – gdyby zechciał(a) Pan(i) zdobyć narkotyki – byłoby to dla Pana(i)...

26 proc. badanych sądzi, że dostęp do narkotyków w gminie Dopiewo jest trudny. Powyższe przekonanie w największym stopniu podzielają osoby deklarujące wysoki poziom poczucia bezpieczeństwa (29 proc.), a także respondenci z wyższym wykształceniem (29 proc.). Co 5. uczestnik pomiaru wyraża pogląd o łatwej dostępności narkotyków – najczęściej są to osoby zamieszkujące w gminie Dopiewo od urodzenia (38 proc.), ankietowani o niskim poziomie zaufania w relacjach z innymi (33 proc.), osoby krytycznie oceniające jakość życia w gminie (35 proc.), respondenci w wieku 15-29 lat (34 proc.), jak również uczniowie i studenci (50 proc.).

Respondenci zapoznawali się z zestawem stwierdzeń na temat uzależnień i osób uzależnionych (analogicznych, jak w przypadków ankietowanych uczniów). Uzyskane zostały następujące rezultaty:

- 74 proc. badanych podziela przekonanie, że niepijący alkoholik jest osobą godną szacunku, zaś 6 proc. formułuje przeciwną opinię,
- 67 proc. uważa, że picie alkoholu lub używanie narkotyków jest jedną z głównych przyczyn, z powodu których ludzie robią to, czego nie powinni, zaś odmienny pogląd wyraża 13 proc.,
- 60 proc. sądzi, że widok osoby znajdującej się pod wpływem alkoholu jest odrażający, inaczej uważa 14 proc. uczestników pomiaru,
- 56 proc. wiedziałoby gdzie szukać pomocy, gdy ktoś bliski potrzebował pomocy w związku z uzależnieniem, natomiast 29 proc. nie zgadza się z tego rodzaju oceną,
- 41 proc. zgadza się z poglądem, że w pewnych okolicznościach każdy może sięgnąć po narkotyki, 35 proc. wyraża odmienną opinię,
- 32 proc. popiera „karanie” osób uzależnionych, natomiast 40 proc. nie podziela tego rodzaju przekonania,
- 28 proc. jest zwolennikami dopuszczenia używania marihuany lub haszyszu, przeciwną opinię wyraża 46 proc. badanych,
- 10 proc. podziela stereotypowe przekonanie, że wypicie alkoholu jest sposobem okazania przyjaźni czy budowania relacji między ludźmi, natomiast 70 proc. nie zgadza się z tego rodzaju tezą,
- 6 proc. sądzi, że używanie heroiny powinno być dozwolone, 90 proc. nie podziela tego poglądu,
- 5 proc. zgadza się z przekonaniem, że używanie narkotyków jest prywatną sprawą każdego człowieka, zatem nie należy „wtrącać” się w podobne kwestie, odwrotnie uważa 74 proc. ankietowanych,
- 5 proc. uważa, że osoby uzależnionej nie da się wyleczyć, zatem nie warto podejmować tego rodzaju działań, odmienną ocenę formułuje 90 proc. respondentów.

Dorośli mieszkańcy gminy – podobnie jak badani uczniowie – postrzegają narkomanów przede wszystkim jako osoby chore (85 proc.), nieszczęśliwe (67 proc.), którym nie powiodło się w życiu (37 proc.). W związku z tym osoby uzależnione od narkotyków trzeba przede wszystkim leczyć (94 proc.) oraz otoczyć opieką (67 proc.). Respondenci wykazują duży poziom empatii w odniesieniu do powyższych kwestii, natomiast mało rozpowszechniona jest skłonność do karania lub izolowania osób uzależnionych od społeczeństwa.

W opinii ankietowanych problematyką uzależnień wśród młodzieży powinni zajmować się przede wszystkim rodzice (83 proc.) i placówki edukacyjne (72 proc.), dalej – organizacje społeczne (58 proc.), ośrodki pomocy społecznej (48 proc.) oraz placówki ochrony zdrowia (47 proc.), a następnie – policja (36 proc.) i kościół (28 proc.). 44 proc. podziela przekonanie, że wspomniane zagadnienia dotyczą wszystkich ważnych aktorów społecznych (osób i instytucji) w środowisku lokalnym.

7. Wyniki badania jakościowego

W ramach projektu przeprowadzono również wywiady z lokalnymi profesjonalistami pracującymi z młodzieżą. Badanie jakościowe zostało przeprowadzone w formie 1 Zogniskowanego Wywiadu Grupowego (FGI) oraz serii 5 Indywidualnych Wywiadów Pogłębionych (IDI) z miejscowymi ekspertami: psychologami i pedagogami szkolnymi, urzędnikami, przedstawicielami władz lokalnych oraz osobami reprezentującymi sektor pozarządowy.

Badani eksperci potwierdzają, że uzależnienia nie należą do dominujących problemów społecznych w gminie. W kontekście sytuacji młodzieży najczęściej zwracano uwagę na dynamikę zmian hierarchii obserwowanych zjawisk społecznych, w tym występowanie nowych problemów, co jest rezultatem zmian cywilizacyjnych, ale również może wynikać z oddziaływania czynników losowych (np. pandemii COVID-19 czy wojny w Ukrainie). Jako nowe, wcześniej niewystępujące w dużej skali zjawiska społeczne wskazywano m.in.:

- problemy psychiczne: stany depresyjne, stany obniżonego napięcia, samookaleczenia,
- wzrost liczby dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (potrzeba nauczycieli wspomagających),
- uzależnienia behawioralne, np. od internetu, komputera, mediów, mediów społecznościowych,
- trudności z komunikowaniem się, budowaniem relacji, brak kompetencji społecznych młodych ludzi,
- problemy z koncentracją, uczeniem się,
- kryzysy związane z tożsamością płciową.

Zjawisko uzależnień powinno być analizowane w szerszym kontekście, w powiązaniu z innymi zjawiskami społecznymi na poziomie lokalnym. Jak już wspomnieliśmy, gmina Dopiewo jest typową gminą Aglomeracji Poznańskiej, „sypialnią” Poznania, w której licznie osiedlają się nowi mieszkańcy. Najważniejsze konsekwencje społeczne tego zjawiska są następujące:

- wyzwania związane z koniecznością zapewnienia dostępu do odpowiedniej jakości usług publicznych, w tym edukacyjnych (np. dostosowanie infrastruktury do rosnącej liczby uczniów),
- umowny podział na „starych” i „nowych” mieszkańców gminy – lokalni specjaliści uważają, że młodzież z ww. grup wymaga zupełnie innego podejścia w kontekście wychowawczym, częściowo ten podział ma również wymiar przestrzenny („mamy w gminie miejscowości popegeerowskie...”).

Z perspektywy osób pracujących z młodzieżą oznacza to konieczność dopasowania narzędzi i sposobu pracy do specyfiki różnych grup mieszkańców, m.in. z uwzględnieniem podziałów środowiskowych czy przestrzennych (terytorialnych). Innymi słowy, konieczna jest

dywersyfikacja stosowanych metod pracy z młodzieżą, z uwzględnieniem zróżnicowania społecznego gminy.

W tym kontekście respondenci formułują refleksję, że obecny system wsparcia nie przystaje do współczesnych wyzwań (np. przestarzałe programy edukacyjne, skupione na „tradycyjnie” rozumianych problemach społecznych). Ważnym aspektem jest konieczność zbudowania systemu wsparcia lokalnych profesjonalistów, a także wzmocnienia współpracy międzyinstytucjonalnej i międzysektorowej.

Usprawnienia oraz wzmocnienia wymaga współpraca międzyinstytucjonalna, co jest koniecznym warunkiem dalszego rozwoju i skutecznego rozwiązywania problemów społecznych. Podczas wywiadów dało się wyczuć, że dotychczasowa kooperacja była poprawna, jednak istnieją pewne rezerwy w tym obszarze. W tym kontekście należy zaznaczyć, że rozwiązywanie problemów oświaty (w tym w obszarze uzależnień) wymaga pracy na zaufaniu i relacjach międzyludzkich, słowem – dobrej współpracy międzyinstytucjonalnej. Warto dodać, że dotyczy nie tylko relacji placówek oświatowych z organem prowadzącym, ale również współpracy z organizacjami pozarządowymi czy właściwą terytorialnie poradnią psychologiczno-pedagogiczną.

Niezmiernie istotnym zagadnieniem jest zaprojektowanie i uruchomienie systemowych rozwiązań w obszarze wsparcia lokalnych specjalistów, działających w sferze szeroko rozumianej polityki społecznej (w tym m.in. edukacji czy profilaktyki uzależnień). Tego rodzaju przedsięwzięcia powinny być kontynuowane i wzmocnione. Lokalne środowisko wymaga wsparcia poprzez dopasowane, „szyte na miarę” działania edukacyjne, doradztwo (np. prawne) i inne formy wsparcia specjalistycznego, jak superwizja (np. dla zainteresowanych osób pracujących z młodzieżą) czy grupy samopomocowe. Niezmiernie istotne są również przedsięwzięcia na rzecz integracji, budowania relacji i tworzenia klimatu współpracy. Inaczej rzecz ujmując, chodzi o daleko idącą zmianę w duchu demokratycznym i partycypacyjnym, upodmiotowienie różnych aktorów społecznych, włączenie ich we współdecydowanie o ważnych sprawach dla miejscowej oświaty i - tym samym – danie im poczucia sprawczości. Konieczne jest docenienie przez Gminę pracy lokalnych profesjonalistów – w warstwie symbolicznej i finansowej. Wspomniane działania powinny

być realizowane w dłuższej perspektywie czasowej, zatem nie należy oczekiwać szybkich i spektakularnych efektów.

W tym miejscu warto przedstawić zestawienie pozostałych, ważnych wątków dyskusji, prowadzonych w ramach Zogniskowanego Wywiadu Grupowego oraz Indywidualnych Wywiadów Pogłębionych.

Katalog zgłaszanych problemów/zagadnień:

- Wpływ pandemii na funkcjonowanie młodych ludzi, w tym zwiększenie skali problemów psychicznych i psychiatrycznych, brak umiejętności nawiązywania i podtrzymywania relacji, brak umiejętności radzenia sobie z problemami, wzrost trudności wychowawczych i poziomu agresji. Powyższe zjawiska są wyzwaniem dla miejscowych szkół i nauczycieli, którzy potrzebują odpowiednich narzędzi oraz wsparcia specjalistycznego.
- Lokalni profesjonaliści odnotowują sukcesywny wzrost liczby dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych w miejscowych szkołach (np. autyzm, ADHD, Zespół Aspergera).
- Ważną kwestią jest również integracja dzieci z Ukrainy, co stało się wyzwaniem po wybuchu wojny w Ukrainie na początku roku 2022.
- Wsparcie dla lokalnego środowiska powinno być kompleksowe i skierowane do szkół wraz z ich otoczeniem. Chodzi o zintegrowane działania adresowane do uczniów, rodziców (rodzin), nauczycieli, dyrektorów szkół, a także środowiska zewnętrznego.
- W przypadkach szczególnie trudnych wsparcie powinno być udzielane poza terenem szkoły, a nawet – poza terenem gminy, co jest istotne ze względu na zachowanie poufności i anonimowości („u nas ludzie się znają, więc w niektórych sprawach lepiej jechać gdzieś dalej...”).
- Przedstawiciele miejscowych szkół podzielają przekonanie, że wyzwaniem jest współpraca z rodzicami uczniów. Większość rodziców nie wykazuje zainteresowania,

nie uczestniczy w życiu szkoły, a także wykazuje „roszczeniową” postawę względem placówek edukacyjnych.

- Wielu mieszkańców doświadcza typowych problemów młodych rodzin z klasy średniej:
 - ✓ dojazdy do pracy,
 - ✓ brak czasu, „zaganianie”,
 - ✓ trudności w budowaniu relacji rodziców z dziećmi,
 - ✓ kryzys związków i rozpad rodzin,
- Specjaliści zwracają uwagę na przeciążenie miejscowych dzieci obowiązkami: brak czasu związany z dużą liczbą zajęć, przemęczenie – w opinii badanych zjawiska te mogą być rezultatem nadmiernych oczekiwań rodziców.
- Nasi rozmówcy podzielają przekonanie, że lokalna oferta spędzania czasu wolnego dla starszej (nastoletniej) młodzieży jest niewystarczająca (np. brak miejsc spotkań, atrakcyjnych zajęć). Rezultatem tego stanu rzeczy (w powiązaniu z ww. zjawiskami dotyczącymi relacji rodzinnych) jest ogólne „niezaopiekowanie” młodych ludzi: włóczenie się bez celu, wandalizm, zachowania ryzykowne (np. w parkach, na przystankach autobusowych, w okolicach dworców PKP).
- Ważnym zagadnieniem jest brak szkoły średniej na terenie gminy, co skutkuje koniecznością kontynuowania nauki poza miejscem zamieszkania.

Przeprowadzone rozmowy pokazują, jak istotna jest rola osoby dorosłej, pracującej z młodzieżą. Być może ten „czynnik ludzki” jest nawet ważniejszy od konkretnych działań, skierowanych do młodych ludzi („ważniejszy od tego, co się robi...”). Rola takiej osoby jest zatem kluczowa dla powodzenia wszelkich działań edukacyjno-wychowawczych, w tym w obszarze profilaktyki uzależnień. Co istotne, pożądane cechy dorosłego pracującego z młodzieżą ogniskują się zarówno wokół cech osobowych (np. charakteru, usposobienia, sposobu bycia), profesjonalnych umiejętności (np. kompetencji komunikacyjnych, pedagogicznych), a także konsekwencji w przestrzeganiu pewnych reguł. Taki

„wychowawca idealny”, czyli osoba dorosła pracująca z młodzieżą powinna – zdaniem naszych rozmówców - mieć następujące cechy:

- mieć tzw. „podejście do młodzieży”,
- być miłym, mieć poczucie humoru, wesołe usposobienie,
- być cierpliwym, okazywać empatię, umieć wysłuchać i zrozumieć młodego człowieka,
- znać świat, w jakim żyją młodzi ludzie, znać i rozumieć ich zainteresowania, „mieć wspólne tematy”,
- budzić zaufanie, w szczególności nie wolno zawieść młodych ludzi (np. jeśli się im coś obieca) i bezwzględnie należy umieć dochować powierzonej tajemnicy,
- być szczerym, wiarygodnym, autentycznym - młodzi ludzie są bardzo wyczuleni na wszelkie przejawy fałszu czy niespójności w deklaracjach i rzeczywistych postawach,
- mieć odpowiednie kompetencje komunikacyjne, rozmawiać prostym i zrozumiałym językiem, „walić prosto z mostu”,
- mieć charyzmę, energię, zapał, umieć przyciągnąć, wzbudzić zainteresowanie młodych ludzi, być osobą kreatywną, z inicjatywą i pomysłami,
- umieć przyznać się do popełnionych błędów,
- być konsekwentnym i cierpliwym, nie zrażać się niepowodzeniami,
- być asertywnym, umieć wyznaczyć granice, utrzymywać pewien dystans, zbytnio się nie spoufalać, być bardziej wychowawcą niż kumplem, umieć zapanować nad młodymi ludźmi, znaleźć u nich posłuch, „nie dać sobie wejść na głowę”, a jednocześnie zachowywać odpowiednie proporcje - nie być zbyt autorytarnym, rygorystycznym, surowym,
- nie być nadmiernie ekspansywnym, nie narzucać się, raczej „sączyć” pewne treści, niż namawiać, „nie uszczęśliwiać na siłę”,
- być profesjonalistą - doksztalać się, rozwijać zawodowo, pracować w zespole i wymieniać się doświadczeniami z innymi osobami pracującymi z młodzieżą,

- mieć dystans do tego, co robi, zadbać o rozdzielenie życia prywatnego i zawodowego, ponieważ – w przeciwnym wypadku – grozi mu lub jej wypalenie zawodowe.

W świetle uzyskanych wyników badań warto zebrać w tym miejscu kilka najważniejszych konkluzji, dotyczących szeroko rozumianej pracy z młodzieżą. Jak już wspomnieliśmy, sytuację młodzieży należy rozpatrywać w szerszym kontekście, w powiązaniu ze środowiskiem, w jakim wychowują się i przebywają młodzi ludzie. Tylko w ten sposób można skutecznie analizować sytuację młodzieży. Również wszelkie działania pomocowe powinny mieć szerszy wymiar. Kompleksowa pomoc powinna być skierowana przede wszystkim do rodzin, zarówno młodzieży, jak i dorosłych, co wymaga zintegrowanego, kompleksowego podejścia. Oznacza to, że skuteczne działania wymagają zaangażowania i nakładów. Z pewnością konieczna jest właściwa współpraca różnych instytucji (np. pomocy społecznej, policji, kuratorów sądowych, edukacji, kultury czy sportu i rekreacji). Tego rodzaju działania powinny być realizowane we współpracy z organizacjami pozarządowymi czy podmiotami ekonomii społecznej (np. w formie zlecenia zadań publicznych). Potrzebne jest również zwiększenie dostępności do usług psychologicznych i psychiatrycznych. Innymi słowy, koniecznym jest tworzenie partnerstwa i szerokiej koalicji na rzecz rozwiązywania problemów młodzieży, co – jak już wspomnieliśmy - wymaga usprawnienia współpracy międzyinstytucjonalnej.